

BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédő lap

2000. március

XII. évfolyam 3. (113.) szám

Ára: 100 Ft

Nagybaracscai Öreg-Duna

Fotó: Fehér Gizella

VALAMIT VISZ IS ÉS HOZ IS A VÍZ

Gondolatok a Víz Világnapján

Amikor víz fröccsen a forró plattára, a cseppek kergetőzni kezdenek, és rövid, eszeveszett rohangálás után szinte felrobannak. Látszólag semmivé válnak. Pedig nem válnak semmivé, csupán elszívnak a forró vasból egy parányi meleget, majd az égbe szállnak.

Amikor friss vizet öntünk a vízába, az emyedő virágcsokor újra kifeszül. Levelei és virágai a fény felé fordulnak, és reménykedő méhek ütköznek a nyitott ablak szünyoghálójába.

Amikor a mosolygós Hold vastag ajkával megszívja a világteengereket, cívakodni

kezdenek a tengerpart madarai. Partifutók és csigaforgatók meg mindenféle más nemzetségek is. Sietni kell. Legfejebbe, ha kétszer jut hely naponta a terített asztalnál.

Amikor a jégmadár, vagy – arrébb egy kicsit – a kéklábú szula fejest ugranak ebédelni, mindenestől elnyeli őket a víz. A

furcsa kalandot csak egy hal bánja. A madarak pedig érintetlenül, legfeljebb egy kicsit vízesen kerülnek felszínre a különböző vadászkaland után.

Amikor sieterege – pattogva tombol a fűz, széles fecakendőköböl önteknek futó vizsugarakat. A lángok kapkodni kezdenek. Menekülni próbálnak. Behúzzák nyakukat, fejüket lehajjták. Válluk lecsik, térdük megröggyn, hasra vágódnak, vagy hanyatt esnek. Lobogó, perzselő testük bőrig ázva, még kapaszkodni próbál egy úszkós gerendába. De a zsarátokok már nem bírják a szorítást, és végső szussznásként füstölögnek mérgükben.

Amikor George Orwell Jara szigetén – valaha Skócia nyugati partjánál – egy rozoga tanyán hideg nyári napfényben, tájékos tengerhobok között nagy tempóban írta az 1984-et, még nem tudta, hogy úgy két év múlva a katalóniai pusztagolyók nehezen gyógyuló sebei, de legfőképpen fogycsozó légzőfelülete kioltják életét. A tenger mormolásánál csak híre lett nagyobb.

Amikor a magyar tanyavilágban és sok patinás kisvárosunkban is feltört a víz, járhatatlan sártengerre vált a táj. Repedeztek a falak, és a melegre fűtött nappali szoba sarkaiban átzott a szőnyeg. De ennél sokkal rosszabb dolgok is történtek. A hitelen támadt dolszag hamar elillant. Nem bírta tovább a vályogfal, és leomlott a tető is. A hideg decemberi szél együtt borzolta a legelő meg a hálószoba vizét. A szikkasztók kicőntöttek, bemocskolták a vízállásokat.

Amikor ebből a reménytelen vízbőzönből csak egy költői képpel evickélhetünk ki pl. úgy, hogy "… Ez a lét, esküsznek rá, nem minden: hiszen túl silány: a biztos, hogy valami örök jó van a Sár és Víz mögött…" (Rupert Brooke: A halak – Szabó Lőrinc ford.), akkor – a kieviekülés után – megszerzőkova és ámelegvedve állunk mindenféle vizek partján.

Ezek a vízpárti csodálkozások és séták az élet kialakulásának, fejlődésének és fennmaradásának ösvényei. Biológiai, energia és esztétika egyaránt itt fogantatik. Albatroszoként ezer és ezer kilométerek, tengerek, tavak, folyók, vízesések feletti lebegünk mozdulatlan szárnyal, szeleken piheve, még el is alszunk. Ez az állapot a lélek, a gondolkodás, az érzelmek kifejtésedett nyugalmi állapota. A fészekrakás és a táplálkozás a továbbrepülés feltételei csak. Annak érdekében, hogy legyenek

továbbrepülők, és az, aki még repülni tud, minél tovább és távolabba repülhesen.

Sok tengert láttam, de soha nem láttam a folyók Királyait. Az Amazonas, a Jung-Ce, a Jenyiszaj és a Mississippit trütembeibe már nem fogok bejutni. Néhány királykisasszonnyal találkoztam csupán. Hajóztattam a Niluson, és a Dunába bele is szerettem. Mubértáskori gyengém a Tisza volt, de most már úgy vagyok vele, mint egy – két korombéli szépasszonnyal. Mondjuk, mint a Rajnával vagy a Szajnával.

Az is igaz persze, hogy a lélek kapilláris vizei, amelyek a nehézségi erő ellenében mozognak minden irányban, nemcsak az östengerből, hanem frissebb vizekből is származtathatók.

Ilyen formán nem rettegünk, legfeljebb szorongunk azért, hogy a víz tökéletes körforgásában milyen meglepetések várnak még ránk. Mindig szük élőhelyünk környezetéből indulunk ki. Innen értékeljük a vízhez való viszonyunkat. Innen érezzük magunkat hol tehetetlenül hánykolódó árvíz hajósnak, hol szomszós svivatgy vándornak.

Gyakran kirepülünk képzelemben a világűrbe és a Holdról pillantgatunk vissza a Földre. Már innen erős távosóvet kell használnunk, de legjobb, ha visszaindulunk, és mindaddig száguldnak, amíg meg tudjuk különböztetni a tengert és a szárazföldet. Aztán repülünk tovább szárnyacsapások nélkül addig, amíg ki nem rajzolódik a folyómedrek, a tavak, a nagy víztárolók vége. Amíg észre nem vesszük a Viktória-vízesést, vagy a Negev-sivatag kiszáradt folyómedreit. Leszálláshoz kézzel löve pedig már tengernek látjuk a Kondoroszt szorongató belvizet és nagy folyónak a Sugovica ezüst szalagját.

Tavaszi zápor frissíti arcunkat. Rablóhal szajgta a nyugodt víztükröt. Tölénázó vnszorong a Dunán, mögötte forr a víz. És a világban másutt ugyanebben a pillanatban esőerdők párolognak, jéghegyek omlanak dermedt tengerekbe. Tavak terpezkednek, vízesések dübörögnek. Sebesült tankerekből ragadós olaj ömlik gyónólan hajrájk közé.

És mindenütt, mindenki iszik. Lebbenő pillangó és hatalmas erőművek hűtőtornyai. Gőz, verejték és szennyvíz ömlik a mirigyek, a csévek és a csatornák másik oldalán. Kutak, istrinák, folyók és mérgek keverednek. Retteg és pusztul az élet, de ahogy tisztul a víz, úgy újja is születik.

Csak egy év távlatában is beláthatjuk, hogy vagy vízihiánytól szenvedünk, vagy árvízektől és belvizektől rettegünk. Ha pusztító szűkösről hallunk, vagy éppen a szomjhalábra totyogó gödényfókák idezzük a Sivatagy Showbó, akkor mindig arányokban és átlagokban gondolkozunk. És mindjárt meg is nyugszunk. Mégnyugszunk, mert a készlet óriási, és egy csepp sem vész el belőle.

Évente közel fél millió köbkilométer víz párolog el a tengerekből. Ez a vízmennyiség több mint egy méter magasan borítaná be az egész Földfelszínt. Az óriási víztömeg jelentős többsége csapadék formájában visszabull a tengerbe: Csk kis része indul el a szárazföld felé a mézőg légkörmegekkel, és ott hull le csapadékként. Ez a víztömeg pontosan akkora, mint az óceánokba ömlő összes folyóvíz mennyisége.

A troposzféra – mint egy hatalmas víztorony kb. 12 000 köbkilométert tárol. Ez az iratlan vízmennyiség 38-szor végező körforgást évenként, kb. 10-naponként egyszer.

A vízkészlet tehát óriási, és mégis szinte elfogyhatatlan a föld tömegéhez képest.

Szép narancsot tettem magam elé. Még mértém. 25 dekagrammot nyomott. Legyen az a narancs most a Föld.

Az ismert és előlívható számadatok alapján a Földön levő víz tömege az én narancsom tömegének mindössze 0,25 %-a, talán 0,65 gamm. Precíz analitikai mérleg kellene regisztráláshoz. Könnyen elképzélhető, hogy nem szükösleges vastag lyukat fúrn a narancsba ahhoz, hogy a tengert elnyelje.

Sajnos az óriási vízkészlet csak azelőtt nem egészen igazságos. Az élőlények örök léte megkezdése, hogy vízkészletbe kerüljenek, és ott meg tudjanak telepedni. Ennek az igénykezetnek két módja lehet; vagy oda mennek, ahol sok a víz, vagy oda hozzák a vizet, ahol kevés van. Ez az élet elemi feltétele. Már csak ennek következményeként is leleleménynek, biztonságának és takarékoságának se szeri, se száma. A börtömlőtől a völgyzáró gátig.

Az algériai sivatagban különösen érdekes hely a mozabítók szent városának színhelye. Kb. 800 km-re a tengerparttól – kilát: kös és homoksvivatag kelles közepén – óriási katlanban épült fel az öt városka. Négy a katlan falára ragasztva, egy pedig a katlan mélyén. Gardaia-nak hívják. Turistaparadicsom volt mindaddig, amíg el lehetett merészkedni arra. Februártól decemberig

náncs felhő, árnycsiban is 40 C fokos a hőség.

A kinok elviselésére egy nyári várost is építettek. Óriási datolyapálma ligetben szellős házcsökk állnak. Frissítő enybe nyári szél köböröl. Világmarkás ventilátorok forgolódnak, de legfőképpen víz csobog. Kézzelet ázott sekély csatornában hűvösen és krisálytisztán. Inni lehet. Jaj annak, aki begiszárad.

Rövidséta után eljuthatunk a "forrásvidék-re". A nagy melegben csak alig csordogál a víz. De a szűk kis ér nagyobb medencébe torkollik. Ezzel indul a vízi lépcső. A következő medence már nagyobb, több benne a víz, és ez így folytatódik legalább ötszáz. A ciszternák köztötti átvezeték elzárható és kinyitható. Csak úgy és annyira, hogy a legelső és legnagyobb medence mindig azonos szinten tele legyen. A rendszer a fagyasztói oldalon is szabályozott: nem minden pálmát locsolnak mindig, és az ivóvíz is fegyelmzetten fogy. Teljes üzem csak akkor van, ha egy-egy ritka eső után bővízi lesz a forrás, és a medencék egyenletesen feltelődnek. A pálmák zöldék, a fehér ruhák vakítónan fehérek, a gyerekek magukra öntik a friss vizet, a szamarak bőségesen isznak.

Néhány ezer kilométerre kelet felé és valamivel közelebb az Egyenlítőhöz egy le-

nyűgöző méretű emberi alkotás áll. Az Aszsuáni gát. Szembefordult a Nilussal. Milliő tonnás vasbeton testével nekifeszül a víznek és derűs erővel tartja. Mellkasának feszülve tengernyi tó kéklik mélyen benyúlva a Nóbisi-sivatagba. A víz és a homok találkozása ez, az élet és halál ölekezése.

Egyiptom vize biztosítva. Nincs ugyan már nilusi krokodil, és a termékeny hordalék se a régi, de van rengeteg elektromos áram, és biztonságosan árcirkulál a víz kis és nagy kerteiben, és nemcsak a folyó áradásának idején.

A Duna szebb Budapestnél, mint a Nilus Kairóban. (Bajánál meg különösen szép, nyugodt és bő.) De Egyiptomban csak ez az egy folyó van, akármerre is mászkálunk. Meg is becsillik! Úgy látam, hogy tisztább, mint a Duna.

Most meg azt hallom, hogy cián került a Szamosba, a Tisza is szennyes lett. Összetűtök a vízből meg a víz mellett élők.

EI is bizonytalanodtam mindjárt, hogy meddig ér valamit az a nagy vízbőség, meddig bírja a precíz körforgás ott fenn? Meddig bírja, ha ott lent milliórdok állnak füres pohárak a kezükben, és ég felé tartott kézzel várják a frissítő esőket. Aztán mindenféle gépeket kapcsolgatnak, hűtik a forró dugatűköt, a kigyózó acélosöveket és a felhevült kazánokat.

Delejes fehér porokat hintenek erőkre és mezőkre, hogy mossa őket mélyre az eső.

Mosógépek, fürdőmedencék, részvénybiztos vegyi gyárak öntik piszkos levüket a folyókba. A rosszabbak fíradt olajat engednek a strandok vizébe. Bölcös városatyák lengetik karjukat "intim" hulladéktelepek és szennyvíztisztítók fenntartásán érdekében.

Milyen boldogok lehetnénk, ha megnyitna képzőművésznők és előbbjina lelkiismeretünk. Nem nagy dolgokért. Hagy' fogjunk meg a kezét az érdeklődőknek. Nézük meg együtt a Bajai-Pütböly útról induló nyiladékokat.

Óldóds és óldhatatlan szemétdombok mindenütt. Nem sok, csak annyi, amennyi gusztagyalan és veszélyes. Országkép. Micsodna gondolkodás kell ahhoz, hogy háztartási szemétdúsított építési törmelket, olajos faforgácsot, festékesdobozokat, irdatlan autógumikat odabilentessenek a szakadt partra.

Fékez a limuzin, fényes szőrző spaniel léleg a hátsó ülésen. Kamasz fiú vágódik ki az

ajtón (biológiát tanul különórán), aztán repül a kék nyilonzók. A befittes gumi már menekőben elszakad. A befitteszacskó, szardíniásdoboz, kimerült dezodorok és fíradt ételaj repülnek szerteszét. Majd jön a zöldrő, és eltakarít mindent.

A süppedt avarban tizikék hotorkálnak a fény felé, tovább egyenesednek a magyorrókrok. Még szerencse; hogy csak most ébrednek minden erdőlakó. De mire majd elkezdődik a zacskók és flakonok nagy vitorlásversenye, és a gépzáros rongyok is elindulnak Mohács felé, majd akkorra már mindenki megszűnik, mindenki elbőjlik, mindenki párját keresi, és tavaszi torra gyülekezik az erdei állatoknál.

Az űrnepra frissen érkezik egyméhány titumenes hordó, időtőlálló festékmáradvány a feltűtött hídról. Kábelelek, oltott méz és óriási földarabok.

A személerakók jó megfigyelők, és talán nyugodt emberek is. Való igaz, hogy ártéri látogatóik az első jósdru tavaszi ár majdnem mindent eltakarít. Mindenesetre a Kék-tó körüli szemétkupacok sokkal sabbabban sorvadnak, mint a csereti lejáró dűni. Isten bizony, hogy majdnem minden szemét eltűnik. Azt persze nem tudni, hogy hány őzsi kikerics, meg hány békaportnyó fullad meg, mire kibújhatna, vagy kihülhet a napra. A sok szennyes üszadék meg mégiscsak beledordít valahol a nagy körforgás csenőjébe, és a méltósággal sunhanó albatroszok is megrebennnek. Legszívesebben végleg elszakadnának a földtől. Elszakadhatnának. Közbe tudnak repülni az egész golyóbiat, hiszen több ezer kilométert bejárnak egyetlen élelemszerző körútkon.

De nem tudnak elszakadni. Fészket raknak, és minden évben költenek. A fiókák pedig nagyon lassan cseperednek az önálló életre. Így a felnőtt madaraknak újra meg újra vissza kell térniük a partra.

Az albatroszok emlegetését csak szimbolizálnak színtagn. A víz és a levegő korlátlan birtokosaiként, a szabad szárnyalás és egy makulátlan szimbiozis képviselőiként. Az Indiai-óceán, a Genezareti-tó vagy éppen a Nyéki Duna kinek-kinek a maga óceánja, tava vagy Holtága. Mindegyikük odasaja magát a napfénynek, hogy újratermelődjék. Segítsünk nekik az újjászületésben és a fennmaradásban!

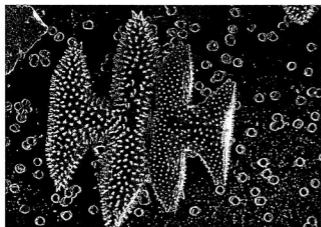

Abdelaziz Frikha: Szomszéd

(Reprodukció)

Mohamed Arkoun - Eredeti Guellou

"A melkai zarándoklat" c. könyvből
Sual Éditions, Tunis)

K422_04

10 µm

JEOL

Dr. Eberhard Hegewald (Jülich – Németország) elektronmikroszkópos felvétele

VIZEINK ÉKSZEREI

Télen, ha kísérlünk a vízpartra, a havas táj, a jeges víz láttán nem gondolunk a növényekre, amelyek máskor benépesítik környezetünket. Pedig képviselőik ilyenkor is itt vannak, a hó és jég alatt is tevéyszenek a vízben, igaz, nem olyan feltűnően, és nem olyan nagy számban, mint nyáron. A virágatlan, egysejtű vagy telepes növényekről van szó, az algákról vagy más néven moszatokról. Szinte mindentűt megtalálhatók: havon, fák kérgén, talajon, de főként a vizekben. Lebegnek a planktonban, bevonatot képeznek köveken, vízi növényeken vagy az üledékben fordulnak elő.

A mikroszkóp felfedezése előtt nem tudtunk létezésükről, a mikroszkóp története felfedezésük története is. A XVII. század első fénymikroszkópjától a XX. században eljutottunk az elektronmikroszkóppal történő vizsgálatokhoz, és nagyon szerteágazó lett az algákkal való foglalkozás. Kez-

dében a leíró rendszertan anyagát képezték, később az élettan, majd a modernebb biokémia, genetika (és ma ez a "divatosabb") is kutatja őket. Azonban változatlanul szükséges lenne élőhelyükön tanulmá-

nyozni az algákat, mert ökológiájukat megkevesé ismertetjük.

A vizeinkben előforduló algák közül a legtöbb ismeretünk a planktonikus (lebegő életmódot élő) algákról van. Lényegesen kevesebb az adat a bevonatot (biotekton) képező algák csoportjáról. Alig rendelkezünk ismeretekkel viszont a magasabbrendű hínárnövények között élő algaegyüttesekről (metafiton). Nem csoda, hogy kissé elhanyagolt téma ezen élőhely vizsgálata a moszatok szempontjából, hiszen ki gondolná, hogy a sűrű dzsungelnek tűnő hínarasban milyen csodavilág rejlik. Gyakran két-három hínárfaj alkot sűrű szöveteket a víz alatt, a víz felszínét pedig még békalen-

cse és fonalas algagyep is beborítja, s még ilyen körülmények (tápanyaghiány és fényszegénység) között is sokféle alga él. Az igazi metafitont alkotó fajok mellett megtalálhatók itt a növények száráról a vízbe sodródó kovamoszatok, a nyíltvízi planktonból, vagy a víz felületi hártályján kialakult algagyepből idekerült ostoros-, kék-, zöld-, sárgamoszatok egyaránt. Érdekesnek tűnik azonban, hogy egy olyan alga csoport képviselői fordulnak elő viszonylag nagy faj- és egyedszámmal ezen az élőhelyen, melyeket a planktonban ritkán találunk meg. Ezek a növénykék a zöldalgák Desmidiáles rendjébe tartoznak, szépségük alapján méltán tekinthetjük őket vizeink miniatűr ékszerének.

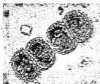
Ezeket az algákat gazdag faj- és egyedszámban, főleg lápi vizekből közölték, elsősorban savanyú pH-t kedvelőként tartják őket számon (pH=5-7). Ilyen élőhelyi ténylegesen kevés van az országban. Annak, hogy Magyarországon viszonylag kevés adatunk van róluk, oka lehet az is, hogy bár irodalmilag ismert a metafitonban való előfordulásuk, igazából kevés vizsgálat történtik ezen az élőhelyen. Az újabb keletű mintavételek során a Bajától délre eső vizes élőhelyek közül a Hercegszántó melletti Klágya Dunában, a nagybaracskai Holt-Dunában, továbbá a Császártöltés környéki Vörös-mocsár tőzegbánya tavában találtuk meg őket szokatlanul nagy fajsza-

mban, a felszíni vizekre jellemző 8-8,6-os pH-nál is. Érdekesége előfordulásuknak,

Azt, hogy elterjedésükben alapvetően a pH iránti igénynek, a szélsőséges körülmények (pl. növényei tápanyag hiánya) jobb toleranciájának vagy versenyképességük hiányának van-e szerepe, ma még nem tudjuk biztosan. Az is rejtély, hogy miért bizonyos hínárfajok jelenlétéhez kötődik je-

lenlétük. Ezekre a kérdésekre csak élőhelyeik alaposabb megismerésével kaphatunk választ.

FOLIK VAGY NEM FOLIK?

Mármint a Sugovica. Amióta elzárták, időnként felmerül a kérdés, és nagy vitákat kavart. Most megint napirendre került. Bár a Honpolgár 1992. novemberi számában a város csatornázási terveivel kapcsolatban írtam már erről, talán nem haszontalan felidézni az 1920-as évek végi terveket és vitákat. Ebben az időben tervezték a csatornahálózat kiépítését, s egy társas vasorán, ahol a polgármester is jelen volt, Willmann János földbirtokos, volt városi mérnök előadta elgondolását, és meg is jelentette a Bajai Újságban. Az elképzelések szerint a szennyvízcsatornát valahol, a hajóállomás környékén vezették volna a Dunába egész a sodorvonalig. Willmann azt javasolta, hogy nyissák meg a Sugovicát, tegyék folyóvízzé, és a szeremelei ágba kössék be a csatornát, ez kényvesen olcsóbb lenne. Az eliszaposodott mederbe egy megfelelő mélységű vezérárkot kellene ásni az ínségmunkásokkal, és ha a zárógátat kinyitják, a víz ereje kimosná magának a megfelelő medret. Ezzel a Sugovica élő vízvé válna, megszűnne a nyári poshadás, bűz. Kítört a vihar, a szakemberek is két pártba szakadtak. A szennyvíz bevezetést elég hamar elvetették, többek közt azért is, mert nyáron kevés a víz a Sugovicában, nem hígulna eléggé, de a megnyitásban már elvittáztattak.

Mindenestre ma is úgy fejezem be véleményem illiputi növényekről szóló írásomat, ahogyan azt 1902-ben Moesz Gusztáv, a híres magyar főmérnök tette:

"Én csak azt mondom még nektek, kedves tanítványaim, hogy bár Góliátok vagytok hozzájuk képest, ne resteljétek leereszkedni hozzájuk, keressétek fel őket vízi hazájukban, ösmerjétek meg őket, gondolkozzatok szervezetükről, életükről, meg fogjátok látni, hogy hálásuk lesznek iparkodásotokért és úgy szemeteknek mint lelketeknek szóval ki nem fejezhetők gyönyörűséget fognak szerezni."

Fehér Gizella

Willmann felkereste a bajai származású Szentgáli Antal vízmérnököt, a Közmunka Tanács volt alelnökét – annak idején a szibériai vasútépítésben is részt vett – aki a Bajai Újság 1929. márciusi számában jelentette meg támogató véleményét. Szerinte "a Sugovicát elejétől a végéig feltétlenül folyóvíz kell tenni!" Jelenleg élővíz, s ennek következményei:

1. A Nagy-Duna hordalékát lerakja, "a medret fokozatosan feliszapolja, különösen a kiágazási pontnál".
2. A csatornák szennyje összegyűlik a mederben, fertőz.
3. A szilip előtti részt is eliszapolja. Ezzel szemben, ha folyik:
1. Laasban fog eliszapolódni.
2. A bacilusteplet kimosza.
3. A szilip előtti nem iszapoldódik el.
4. Közlekedési út Szeremléről Bajára.

Javasolja, hogy megfelelő méretű medret ássanak a Sugovicát kotorják ki, a Türr-csatornát (Tejcest) zárják el, a szeremelei ágat nyissák meg, s akkor "üde, jószagú, friss Dunavíz fogja a bajai magas part alját mosni!" A Türr-csatornára nincs szükség, a szilip elég vizet kapna, az elzárással a vizet a főágra szorítanák, hogy minél jobban folyjon.

Rövidesen olvashattuk az ellenvéleményt is. Fehér Jenő ny. városi műszaki tanácsos szerint 1926. június 27-én az árvíz átszakította a mederzáró gátat, elslipörte a szilipet is, a Kamarás-Dunában eleven víz mozgott. Újongott a város. A gátszakadás előtt a Sugovics fenéke a 0 vízszint alatt 1 m-re állott. Két hónap múlva a 0 pont fölött 1 m-re iszapoldott fel. Tehát a szabad hőmpolygés után két hónappal nagyobb volt az iszapoldás, mint 10 év alatt! Ennek az a magyarázata, hogy ha két mederpont közt azonos a magassági különbség, de az egyiknél hosszabb az út, ott lassabban folyk. A Sugovica hossza 13 km, míg a Dunáé csak 10 km a két toroklat közt, tehát a Sugovica fog iszapoldni. Ebből következik, hogy nem fogja kimosni a medrét. Ezt erősítette Böröcz Mihály is, mondván "a hőmpolygő Duna víze" másfél év alatt kétszer annyi iszapot rakott le, mint korábban 15 év alatt. Willmann szerint ennek oka, hogy a szeremelei ág már el volt iszapoldva, a magasabb fenékszint fogta meg az iszapot. Csak a megfelelő mederméretet kell kiszámítani. Ha a Tejcest szilippel látják el, jó teli kikötő lehetne.

A törvényhatóság még sokszor foglalkozott a különböző véleményekkel. Egyik alkalommal Bajai Péter közbeszólt: "Igenis, folyva a víz!" Mire egy hang: "Péter bácsi mint kocsmáros csak ismeri a vizet a keverési arányból". Böröcz Mihály, a folyammérnökség műszaki tanácsosa szerint a Ferenccsatorna Rt. a Sugovica gazdája, az ő kötelességük lenne rendbe tenni. A háború előtt tördékelt is vele, de Trianon után a csatorna nagyobb része Jugoszláviához került, nekünk a 207 km-ből csak 33 km maradt. A nagymérvű eliszapolódást éppen azzal akadályozták meg, hogy helyesállították a szeremelei szilipet. A Ferenccsatorna Rt. koncessziója 1945-ben jár le, addig el kell halasztani a végleges megoldást.

Ilyen érvek, ellenérvek hangzottak el 70 évvel ezelőt. Nem vagyok szakember, nem tudom, kinek van igaz, de azt még sem tudom, hogy miként maradt kotrás nélkül évszázadokon át folyóvíz a Sugovica.

Solyom Éde

A BAJAI SUGOVICA – SZEREMLEI SUGOVICA VÍZRENDSZER FELÉLESZTÉSÉRE KIALAKÍTOTT JAVASLATOK

A Föld felszínének több mint kétharmad részét borító óceánok, tavak, folyók, kisvízfolyások, a felszín alatti talaj- és rétegvizek látszólagos bősége mára állandó mennyiségi és minőségi konfliktushelyzetté változott, amelynek kezelése az érintett területek tulajdonosainak, kezelőinek feladata. A tevékenység közvetlenül befolyásolja a lakosság életkörülményeit, a tájhasználatához kapcsolódó gazdaság-fejlesztési lehetőségeket, ezért fokozott figyelem nyílvánul meg iránta. Magyarország földrajzi helyzete, domborzata, éghajlata, felszíni vízhálózata, hidrogeológiai sajátosságai, a Duna vízgyűjtőn elfoglalt helye, a településszerkezet, mind-mind olyan meghatározó tényezők, amelyek a folyószabályozás és ármentesítés következményeként a hullámterén és a védett területen különleges, ma még kedvezőnek tekinthető, de veszélyeztetett helyzet kialakulásához vezettek. A gazdaságfejlesztési céloknak alárendelt beavatkozások hatására az európai folyók árterein jelentős változások következtek be. A vízminőség, vízjárás, a meder kedvezőtlen alakulása, a természetserű erdőekben folytatott gazdálkodás szűkítette a még mindig gazdag élővilág életfeltételeit.

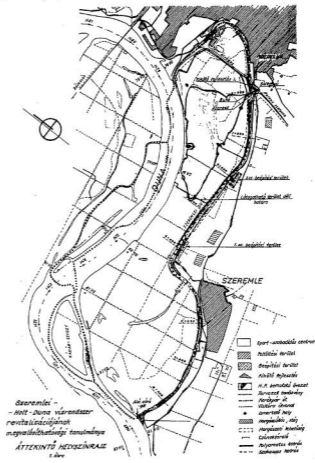
A Baja Város Önkormányzata megbízásából, az Eötvös József Főiskola Műszaki Fakultása, az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság és az Alexy és Társa Bt. közös vállalkozásában 1998-ban átfogó tanulmány készült, amely javaslatokat ad a Duna-Dráva Nemzeti Park Gemencei Területének is részét képező bajai Sugovica-szeremlei Sugovica vízrendszer vízminőségjavítási célú vízforgalmi újjászervezésére és az ehhez kapcsolódó területhasználat fejlesztésére. A tanulmány komplexen tartalmazza a vizsgált térség hidrologiai, hidraulikai, vízminőségi és ökológiai helyzetét, a javasolt vízügyi műszaki beavatkozásokat és a várható hatásukat. Alapul szolgálhat a területkezelők és tulajdonosok számára fejlesztési döntések meghozatalához, azok célszerű sorrendjének, kapcsolatainak meghatározásához.

A tanulmány részleteit előkészítők több fórumon közzétették. (Önkormányzati Tájékoztató – Baja, 1998. július). A számos fontos kérdés közül, az iránta megnyilvánuló érdeklődésre való tekintettel, a bajai és szeremlei Sugovica mederréz víztérnek összenyitási lehetőségeivel is foglalkozt emeljük ki.

Célünk, hogy véleményalkotásra és közlére készessük a lap olvasóinak szakértő

és nem szakértő, de lakóhelyéből következően mindenképpen érintett körét.

A javaslat-változatok ismertetése előtt néhány szó a mellékelt térképen is bemutatott mellékágak keletkezéséről és fontosabb jellemzőiről. A Sugovica a Duna főmedréről az 1478,8 fkm-nél ágazik ki, mintegy 1800 méter K felé halad, majd Baja városközpontja alatt DNY-i irányba fordul. Ma már pontosan nem meghatároz-

ható keletkezésétől 1870-ig enyhe kanyarokkal DNY-D felé folyt és érintve Szeremie közszeg területét közel 13 km megtétele után az 1469,15 fkm-nél torkollik vissza a főmederbe. Ez az állapot lényegesen megváltozott a századfordulón, amikor a 3+800 szelvényében a mellékágat 91,00 mBf szintre emelt koronáját áttöltéssel elzárták, (felső zárógát) megakadályozva ezzel a főmeder vízjárása szerinti átfolyó mozgást, és a mellékág két, eredeti ki- és visszatorkollásán keresztül a főmeder felé nyitott kiágazásá vált.

Az elzárás célja az átfolyó vízmozgással a Duna árúhullámai idején a mellékágban jutó és ott nagyobb rész kiüledő hordalék mennyiségének csökkentése volt, a zárógátat későbbi átszakadásán után - látva az alatta lévő mederszakasz gyors töltődéséért helyreállították. A mellékág-részek feltöltődése ettől kezdve jelentősen lelassult, és elsősorban torkolati szakaszokra korlátozódott. A szeremei főmederi csatlakozáshoz 1994-ben épített 85,60 mBf koronaszintű, tiltós csőátereszsel is kiegészített alsó zárógát lehetővé teszi az árúhullámok belépését és a feltöltődés után a víz visszatartását, a párolgás és elszivárgás miatt bekövetkező lassú, mintegy 1-1,2 méter/év vízszintcsökkenési ütemmel.

A természet-közelí állapot vízrendszerek tervezési módszereire jellemző, hogy a megoldandó feladatok komplexitásából és problémafeltárás során kapott kérdések sokaságából következően a válaszok nem határozhatók le közvetlen levezetéssel. A tervezői csoport korábban szerzett tapasztalatai alapján és a tervterülettel összefüggésben keletkezett tanulmányok, tervek ismeretében vízforgalom felélesztési terveket dolgoztak ki, az alábbi alapelvek szem előtt tartásával:

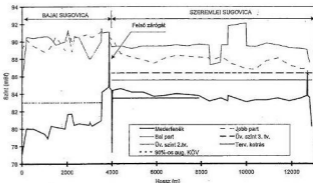
- A beavatkozások mértéke maradjon az elégséges minimum szintjén.
- Legyen alkalmas a fokozatos, többlépcsős kiépítés és a "menet közben" szerzett tapasztalatok visszacsatolási jellegű érvényesítésére.
- A kialakítandó rendszer működése legyen a természetes vízháztartás által vezérelt automatikus és önszabályozó, csak alacsony szintű szemelhető részvétel igényeljen.
- Védett természeti területek állapotában ne következzenek be romló tendenciájú változások.

- A beavatkozásokkal nem új állapotok létrehozása, hanem a kiltözött irányokban haladó folyamatok elindítása a cél.

- A bejuto hordalék mennyisége ne haladja meg lényegesen a korábbi értékeket.

- Műtárgyai, berendezései tájészterítéki szempontból igényes kialakításokkal készüljenek, legyenek védettek az illetékesen működtetésétől.

Bajai és Szeremei Sugovica hossz-szelvénye

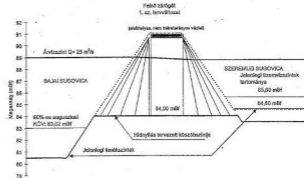

A sokirányú és több esetben ellentmondásokat is tartalmazó alapelvrendszer érvé-

nyesítése természetesen csak részben sikerülhetett.

Az első változat céljaként a korábban egyéges, élő, folyó mellékág vízrendszerjelleg ismételt megteremtését, az állóvizek kialakuló biológiai folyamatok és vízminőség változások megelőzése érdekében az év jelentős részében folyamatos vízfolyás biztosítását jelelték meg. A változat kialakításában jelentős befolyásoló tényezőnek volt tekinthető az a több fórumon megfogalmazott lakossági várokozás, amely az ún. "ősállapotok" azaz a szabályozások előtti állapotok visszaállításának igényével jelentkezett. Ebből kö-

vetkezően a felső zárógátba 10 m széles, 84,00 mBf-közös szintű hidnyílást terveztünk, a szeremei mederérsz felékszintjének 83,50 mBf szintre kotrása és az alsó zárógát 84,00 mBf koronaszinttel történő felújítása mellett. A medrek vízforgalma jelentősen nőne, a mértékadónak választott augusztusi vízszintek 300 cm bajai vízálláshoz tartozó valószínűsége 64%, ami azt jelenti, hogy közel minden második-harmadik évben kialakulna az egész hónapon át tartó átfolyás.

A terv, megvalósítása esetén, számos a-zonnali problémát vet fel:

– Szabad nyílás esetén nem szabályozható a nagyvizek idején átrámló hozam, ami a bajai Sugovica-ba bejutó és ott kiflepedő hordalék mennyiségének jelentős növekedését okozná.

– A vízminőségi szempontból általában kritikus időszakokban, küszöbszintje alatti (84, 00 mBf) kisvizek idején nem nyújt megoldást.

– A szerelmi mellékág vízszintje az év jelentős részében csökkenne, állóvíz jellege megváltozna, szakaszosan kiszáradó medrű, kialakított tő jellegű felső 4500 méteres szakaszon teljesen elszívás "holt-éggé" változna. Ezt 82,00 mBf fenékszintre mélyítők, teljes hosszára kiterjedő kotrás-lak lehetne megelézni, ami közel 500 000 m³ mederanyag kitermelését és elhelyezését tenné szükségessé.

– Természeti védelmi szempontból a jelenlegi állapotok ilyen drasztikus átalakítás károsnak minősíthető, mivel a mellékág és a környezeteben kialakult élőhely-feltétele, vízellátottsága az alacsonyabb üzemvízszintek miatt jelentősen romlana.

– A Duna főmedrében bekövetkező süllyedés általában a mellékágakat újra élővé, gravitációsan átfolyóvá tételét ma már nem teszi lehetővé, csak állandó fenntartási kotrás biztosítása mellett.

– A mellékág vízforgalmi újjáélesztés során eddig szerzett tapasztalatok alapján az időszakosan árhullámokból gravitációsan feltöltött, vízvisszatartással és vízpótlással rendelkező tározó jellegű mellékág-újraélesztés kedvezőbb feltételeket teremt.

A második változat céljának a vízendőszert jelenlegi állapotának legkisebb költségű megváltoztatásával értekelhető eredmény elérését jelöltük meg. A vizsgálat részeként készült vízminőségi tanulmány a nyári, vízparthasználat szempontjából kedvezőtlen minőség kialakulásának fő okaként a Duna tápanyagban gazdag összetételét jelölte meg, és a kis intenzitású vízcsere esetére a bajai mederrészre korlátozott eredményeket prognosztizál. A szerelmi mederrész tekintetében ugyanakkor várható bizonyos kedvező eredmény, ha a mellékág feltöltése felülről, a bajai Sugovica ülepített, a Dunánál alacsonyabb tápanyagszintű és esetenként kedvezőbb minőségű vízből kezdődhet meg. Ennek

megfelelően a felső zárógátba, annak változatlanul hagyása mellett, 83,50 mBf küszöbszintű, 1 m átmérőjű, tiltós csőáteresztő tervezünk, az alsó zárógát jelenlegi 85,60 mBf koronaszintű helyreállításával és az előzőekben már említett 83,5 mBf szintű mederkotrással.

A tervváltozat kedvező hidraulikai jellemzőket mutat, várhatóan az évek 44%-ában a Duna eléri a mértékadó augusztus hónapban a minimális üzemvízszint (84,60 mBf) értékét, tehát a párolgási és szivárgási veszteségeket a vízfárasból következő természetes pótlás kiegyenlítheti, és például 500 cm bajai vízfallal mellett a szerelmi mederrész teljes vízcsereje 5 nap alatt elérhető. Az átfolyó víz döntően a Türr-átvágáson (Tejesen) keresztül a bajai mederrész minőség szempontjából általában legkedvezőbb állapotú részéből éri ki. Az átvezetett vízhozam szabályozható, a mederben a sebességek 1 cm/s alatt maradnak, a mederérszék állóvíz jellege nem változik meg. Fontos szempont ugyanakkor a csőáteresztő épített tiltó karbantartása, felelős üzemeltetése, az indokoltan vízleeresztés és beeresztés megakadályozása. Ez utóbbi a bajai mederrészbe bejutó hordalék és tápanyag csökkentése miatt fontos szempont.

A tervezett és javasolt kotrás elsődleges célja ezzel összefüggésben nem a vízszállító-képesség fokozása, hanem a min. vízszint időszakában is kellő vízmélység biztosítása a szerelmi Sugovica-meder csónakkal történő átjárhatóságához.

A harmadik változat célja az üzemvízszint-emelés és a vízforgalom szempontjából mértékadó nyári időszakban a párolgási és elszívárgás miatt bekövetkező vízszint-csökkenés esetén szivattyús áttemeléssel pótlás biztosítása. Járulékos célként az üzemvízszint emelése lehetőséget nyújt a Pandúr-sziget belső, természetvédelmi szempontból különösen értékes élőhelyeinek vízpótlására.

Ennek megfelelően a felső zárógát tiltós csőáteresztő 84,50 küszöbszintre, az alsó zárógát koronáját az üzemvízszint-emelés érdekében 86,40 mBf szintre emeltük, és kiegészített egy, a felsővel azonos elhelyezési tiltós csőáteresztéssel is. Ez biztosíthatja, kedvező vízállás esetében, a szabályozott gravitációs vízátvezetést. A javaslat kiegészült a felső zárógáton kialakítandó

86,40 mBf küszöbszintű 4 m széles bukóval, melynek rendeltetése kisvizek idején a kapcsoló javaslat szerinti vizitúra útvonalon közlekedők számára a vízjárművek áttemelésének megkönnyítése, nagyvizek időszakában pedig az átjárhatóság lehetővé tétele. A vízszaktartási számítások a harmadik tervváltozat esetére az augusztusi időszakban 10% kockázati mellett 118 l/s párolgási és elszívárgási veszteséget eredményeztek. A szerelmi mederterasz vízpótlására, fokozatos kiépítésben, 3 x 600 l/s szivattyús áttemelés javasoltunk a felső zárógátba.

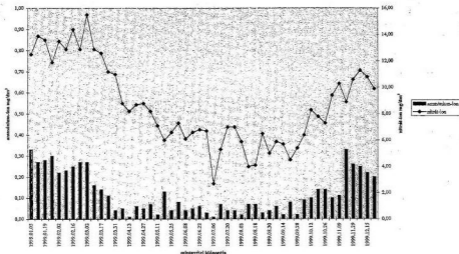
Az összetett javaslat számos következménye közül a vízforgalmi hatás mindenképpen kedvező, május – szeptember időszakban a szerelmi 86,40 mBf vízszint tartásának érdekében (Q_{max} = 118 l/s) a valószínű működési időtartam 126 nap, és az ennek hatására a Türr emlékműnél belépő többlet hordalék jelentéktelen, mintegy 6 m³. A bajai mederrész vízcserejét célzó működés, pl.: 200 cm vízállással teljes kapacitással 13 nap, évente három alkalommal, várhatóan 180 m³ többlet hordalék bejutását eredményezi. A gravitációs működés tartományába belépve, 450–500 cm bajai vízállások felett, a többlet hordalék az átlagos 5300 m³/év érték 18–20 %-os növekedését is eredményezheti, ami az átlósáv korlátozásának szükségességét jelenti. H ezzel az áthajózás lehetősége természetesen megszűnik.

A javaslatok kidolgozása során számos további, itt terjedelmi okokból nem közölt részletkérdést megvizsgáltunk, és ezek eredményeit a vasos tervcsomag tartalmazza. A hatások és következmények sokaságából több irányban, idő és pénz hiányában, egyáltalán nem, vagy csak tájékoztató lépéseket tettünk. Mindezekkel együtt a tervező csoport bizik abban, hogy munkája hozzájárul a ma már egyedülálló értékeket képviselő vízpárti környezet megőrzéséhez.

A BAJAI DUNA-SZAKASZ VÍZMINŐSÉGE 1999-BEN

2. rész

Az ammónium- és nitrát-ion koncentrációinak alakulása 1999-ben Duna, Baja szelvényében

Előző írásunkban már jeleztük, hogy a Duna egyik legszembetűnőbb vízminőségi problémája az algák időnkénti túlszaporodása. A növényi tápanyagok közül a szabad széndioxid molekula és a hidrogénkarbonát ion (főleg kötött széndioxid), mint szervesen szénforrások a vízben gyakorlatilag korlátlan mennyiségben rendelkezésre állnak. Elméletileg a foszfor, a nitrogén és a szilícium hiánya akadályozhatná meg az algák tömeges jelenlétét vizeinkben. A szilícium elsősorban a kovaalgák miatt fontos, folyókinkben viszont – így a Dunában is – szinte egész esztendőben ez az algcsoport dominál. A Duna vízének növényi tápanyagokkal való ellátottsága jónak mondható, hiszen a legnagyobb algcsoport esetén is marad a vízben ammónium-, nitrát- vagy foszfátion főleg. A mellékelt ábra az ammónium- és nitrátion koncentrációjának alakulását mutatja be 1999-ben a bajai Duna-szakaszon. Jól látható, hogy tavasztól késő őszig jelentős mértékben csökken mindkét ion mennyisége, mert ekkora legtöbb az alga a vízben, ekkor legintenzívebb a fotoszintézis. Ez

még a víz pH értékére is kihat, nem egyszer mérünk ebben az időszakban 8,4–8,6 körüli, enyhén lúgos vízre utaló értékeket. Összefoglalva elmondható, hogy a szervesen nitrogén formák alapján a Duna vízminősége jónak tekinthető, koncentrációjuk sosem haladja meg a II. osztályú víz kategória határát. Az algáknak azonban úgy látszik, emyeli tápanyag is elegendő...

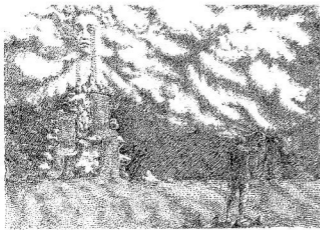
(Megjegyzés: az Egészségügyi Világszervezet előírása szerint az ivóvíz 40-50 mg nitrátnál nem tartalmazhat többet literenként.)

Schmidt Antal és Korláth Zsolt

EGY KÉP, EGY TÖRTÉNET

Talán nem túlzás azt állítani, hogy Péteri Zsuzsa gobelin- és grafikusművész pályáján az 1990-es években született alkotások a művésznek "kék korszakait" reprezentálják. A képek témája – akár textiltől készültek, akár grafitok – csupa égi-földi látomás. Csupa áthallás: Égi-földi ég alatt, Égi-földi játék, Égi parton, Kitekintés a híhetől, Csönd, Himnusz a korszak fő művei. A kérdés tehát költői, hogy lehet-e, szabad-e a gondolatok és érzemények ilyen földön túli tárgyalását más színnel ki-

fejezni, mint kéikkel? Méghozzá nagyon sok kéikkel, hiszen ezeken az alkotásokon szinte minden víz, ég, föld... "Legkékebb" képén, az Égi parton (1993) című nagyméretű gobelinjén már csak alig talpalatnyi a föld... Alapvetően meditatív művek ezek, hatáskörük mégis nagyon líraiak. Sétál az ember a képek előtt, és közben költők sorait mormolja... földiekkel játszó égi tünemény... kék-tiszta szerelem... kékítőt old az ég vizében...

Igen, a víz, ami felhőkké alakulva már-már "főszereplővé" vált a Péreli-képeken. A felhők lettek az üzenetközvetítők, ugyanakkor hangulatteremtő elemek is – és mindennek tükörképei: domboknak, hullámzó óceánnak, fák lombzatának, színpadi függönynek... Plátfelhői háborút hirdetnek, himnikus diszálly-felhői megdöcölést...

Pérelé Zsuzsának ez az 1992-ben készült színes tusrajza a Víz címet kapta. Miért? – kérdezem a művésznőtől.

"A vizet, életünknek ezt az alapvetően fontos anyagát, közegét művésziileg sem lehet megkerülni. Azért sem, mert az élet bölcsője volt egykoron, és azért sem, mert érdeklődve figyeljük örök körforgását.

Szeretnénk megfejteni a természet titkait, szeretnénk fellebbesíteni az égi-földi színpad felhőfüggönyét, hogy mögé kiússunk, mint a rajzon látható figura, akiről valójában nem is tudjuk, hogy nő-e vagy férfi? Egyszerűen csak ember. Talán művész, talán tudós, minthogy ők az élnagyl is jobban végnak megismerni a megismerhetetlent. A művész – miként az emberek nagy része – képzeletével gyakran megszemélyesíti a láthatatlant. Ezt megtették már régi korok művészei is, gondoljunk csak a barokk festmények égben lebegő puttóira. Nálam is megjelennek különböző alakok a felhőkben, felhők között. Ezen a rajzon például egy könnyező angyalarc. Hogyha ma rajzoltam volna, akkor egészen biztosan a Tiszát ért rettenetes tragédia miatt folyódnak a felhő-angyal könnyei."

Schmidt Antal

(Meghívó: Péreli Zsuzsa életmű kiállítása – ízei első túrlata – március 11-től május közepéig tekinthető meg a győri Városi Művészeti Múzeumban.)

KÜLDETÉS

2.

Délután 3 óra is elmúlt, mire Teleki¹ megérkezett. Szinte már a köszönéssel együtt üleni kezdett bejőre a parasz. Szűza a melegezt, az átkozott balszerencsét, ami mindig mintha csak őt akarná áldozni, és közben elől csaknem kopasz fejéről dühös mozdulattal itatta fel kendőjével a megcsillanó verejtékcseppeket. Még nem is pirkadt, mondta, amikor elindult a francis hadosztály-parancsnokság szálláshelyéről, ahol az előző három napot töltötte. Egy jóindulatú ezredes lovat adott neki és kísérelől egy katonát, hogy minél előbb elérje a vasutat, de a hajnali vonatot mégis elmulasztotta, egy később induló katonai trénnel aztán eljutott valaméddig, de utána megint várnia kellett, na jó, azalatt legálább bekapott valamit, és végül újabb dőcögés idejé, tünneg, gyerekek óbégatás,

értelmetlen vesztéglések a nyílt pályán, egyszeróval tengernyi bosszúság. A szűnni nem akaró panaszáradat csak akkor apadt el – Túrr közben vizet hozatott be –, amikor derékig alaposan végigöblítette magát, és megkönnyebbült sóhajjal elsimított a bozontos szakállát.

– De azért sikerült végezmem is valamit – rikkantotta. – Nem mentem hiába, pajtás. Túrr ismertte az előzmenyeket. A május utolsó hetében zajló csatákban a franciák sok foglyot ejtettek. A császári engedély birtokában a Magyar Nemzeti Igazgatóság azzal bízta meg Telekit, hogy menjen el a gyűjtőtáborba, és igyekezzen önkénteseket toborozni a magyar légióba.

– Hétfőn, 30-án érkeztem oda, és az őrséget felügyelő parancsnok, egy fiatal hadnagy készségesen tájékoztatott mindenről.

Elmondta, hogy a foglyok milyen osztrák ezredék katonái, mikor és hol estek fogságba, és utána végigvezetett a táboron is. Egy majorság használaton kívüli épületeiben, a hozzá tartozó néhány istállóban és egy hirtelen felhúzott barakkban helyezték el a nap mint nap érkező csoportokat. Akkor voltak vagy ezren, legtöbbször május 20-án, Montebellónál esett fogságba. Többségük a szabadban ödögött, elég vigasztalan látványt nyújtottak. Megegyeztünk a táborparancsnok őrnaggyal, hogy másnap reggel a magyarországiakat egy helyre gyűjtik, hogy beszélhessenek velük. Így is történt. Kialltam, mint egy néptrüben, és elharsogtam, amit kellett. De ismerzs, nemigen illik rám ez a szerep, fordítottam is a szón hamar, és inkább az erdélyi harcokról meséltem nekik, meg

arról, hogy amit akkor ott az oroszok túle-
reje megakadályozott, az most meglehet,
és az osztrákoknak befelelegzik, ha az ola-
szokkal, franciákkal együtt mi is úgy akar-
juk. Néhányukkal külön is elbeszélgettem,
kiderült, hogy földim is akad közöttük, aztán
kiosztottam egy oszdot a Klapka-Percezel-
féle kiáltványból, és meggyeztünk, hogy
másnapra várom a választ. Tegnap aztán
összeállt a csapat. Délután még a palestrói
útközvetből frissen hozottak közül is csatla-
koztak néhányan. Összeszámoltam őket,
és örömmel jelenthetem, ösösöm, hogy az
akciómmal számíthatok tizenötöt állított-
am a légiónak. A többségük magyar, de
szép számban vannak közöttük horvátok, sőt
még egy-két tót is akad. Mivel nekem ide
kellett sietnem, Czetz Jancsi² fog értük
menni. Ha tíz éve hadtestet tudott vezé-
nyelni Erdélyben, valahogy majd csak
elkormányozza őket Genováig, nem igaz? –
zárt a beszámolóját Teleki egy elégedett
nevetéssel.

A két magyar öt óra előtt néhány perccel
lépett be a Cavour miniszterelnök irodája
előtti, csarnokszerűen tágas haliba. Ha az
ideékezőkkel késtem is, a jelelénkezet
teljesítsük pontosan, mondta a gróf még a
sietős készülődés közben. Hamarosan in-
dultak is. Átvágtak a Piazza San Carló,
ha lenne rá idő, elmondanám, mi tetszik
nekem ezen a szobron, lihgte társa felébe
Teleki, amikor Emanuele Filiberto³ lovas
szobra mellett haladtak, aztán még egy jó
sor szapora lépés (Teleki szerint vágta),
bemutatkozás a palotaörségnél, és máris a
fal mellett trónoló titkárnak magyarul ázták,
kik is ők. A ritkás hajú, fírádt mosolyú
emberke tudott róluk. Besurrant a barokk
csiszolt magasságú ajtón, majd kisvártat-
va ismét megjelent és közölte:

– Uraim, a miniszterelnök úr várja önöket.
Camillo Benso di Cavour gróf, a Szász
Királyság teljhatalmú miniszterelnöke,
amint megpillantotta a belépőket, felemel-
kedett székéből, és barátságos mosollyal
sietett eléjük. Arcának erendően telt,
kissé papos puhaságot a szájszögletektől
lefelé tartó két mély ránc és a határozott
barnaszínekkel kiemelt ornyereg az utó-
bbi időben megkeményítette, de a vékony
fémkeretbe foglalt szemüveg mögül a
kissé összehúzott szemekből elővillanó
pillanás a régi, figyelte meg Türr, miköz-
ben katonás szolgátséggal meghajolt, és
megfogta a feléje nyújtott, kötvérkés, de

erőteljes kezét. Ötvenháromban egy ma-
gamfajta megátalkodott mazzinistával, aki
voltam, aligha parólkzott volna, emléke-
zett vissza arra a negyven napra, amit a már

Camillo Cavour

akkor is nagybatalmú miniszterelnök ve-
zetése állami apparátus fogságában töltött.
Végül is mint afféle kompromitáló ké-

Türr István

nyelmetlen kolonctól, igyekeztek megsza-
badulni tőle. Ahogyan 1849 őszén Gar-
ibaldiinak, a nép bálványozott hőfének nem
volt hely Piemontban⁴, úgy néhány évvel
később Winkler Lajos és az ő sorsa is a

kiutasítás lett. Szoros őrizettel egy Tu-
nizba induló kereskedelmi hajóra tolon-
colták őket, hogy minél messzebbre kerül-
jenek a helytől, ahol zavart kelthetnek. És
most Garibaldi a piemonti hadsereg tábor-
nok, ő pedig az egykori kiutasító paran-
csait várja.

A miniszterelnök franciául szólította meg
a két magyart:

– Üdvözlöm, ezredes, és szeretettel kö-
szöntöm önt is, kedves gróf – fordult most
Telekihez –, örülök, hogy személyesen is
megismerkedhetünk. Hallani már jót-
tani örül, és megmondhatom, csupa jó.
Az udvarias fordulat valóságstartalma
vajmi kevés volt. A hírek, amelyeket a
magyar grófról Cavour informátorai össze-
csipegettek, leginkább az úri társaság bot-
ránykrónikájába illettek volna, elsősorban
bohém kedvtelésekről, költekezéseiről és
mellette krónikus pénzzavaráról szóltak.

A miniszterelnök helytel kínálta vendégeit,
és velük szemben ő maga is leült. Nem
nagy kedve volt a diskurzushoz, az elmúlt
hetek feszített munkatempója és nem
keves izgalma alaposan kimerítette, de
kedvező benyomást akart tenni a magya-
rokra, ezért is döntött úgy, hogy személye-
sen fogadja őket. Politikai pályafutása
során megtanulta, hogy személyes jóindulat
mutatni, akár ellenfelekkel szemben is,
sokkal hasznosabb, mint elzárkózni az
elvek bástyái mögé. Az olasz egység érde-
kében olyanokat kellett magához édesget-
nie – és meg tudta tenni, mert meg akarta
tenni –, akiknek felforgató, forradalmi né-
zeteitől minden porokája viszolygott, de
akikre szüksége volt, mert rajtuk keresztül
tímegekkel lehetett elfogadtatni a szász
monarchia vezető szerepét. Persze az idő is
neki dolgozott, a sorra elukó elszigetelt
felkelések tanulsága is az volt, hogy az ügy
sikere minden erő összefogását igényli.
Igen, még mostani vendégeire is szükség
van. És jó, ha tudják, hogy minden szül az
ő kezében fut össze. Meg kell éreznük,
hogy a magyar ügy is csak vele győzhet.
Az pedig különösen hasznos, ha ez a két hejtdani
szükséges benne ismeri fel patronusát,
akkor talán kevésbé hat rájuk Garibaldi
nimbusza.

Cavour pillanatnyi tűnődés után a vendé-
gekhez fordult:

– Azért kérektem önöket, mert fontosnak
éreztem, hogy személyesen adjam át a kül-
detésüköz szükséges okmányokat, és biz-

tosítam önökét arról, hogy kormányunk rendkívüli jelentőséget tulajdonít a Magyar Nemzeti Igazgatósággal való együttműködésnek. Országaink célja közös: függetlenség, önállóságot akarunk, és ennek érdekében le akarunk számolni az elnyomó osztrák birodalommal. Az önk közreműködésével itt és most a jövőben magyar hadsereg szervezése kezdődik meg. Bízom benne, hogy ennek a seregnek a megjelenése az itáliai frontokon a hazájukban is lángot lobbant, és akkor a román fejedelemségben felhalmozott fegyverek segítségével két tűz közé foghatjuk az ellenséget. Gondolom, nem titok önök előtt, hogy a császár nagymennyiségű fegyvert szándékozik eljuttatni oda, húszszert azzal a céllal, hogy rendelkezésre álljanak egy erdélyi felkelés kitérőre.⁵

Tűr szükségét érezte, hogy sürgősen megköszönje a miniszterelnöknek a magyar ügy iránti rokonszenvét, amely minden szavából kiválgott, de csak azért, hogy mindjárt azt is kimondhassa, ami a szívét nyomta:

– Bizonyára nagyobb sikerrel folyom az osztrák hadseregben szolgáló magyarok meggyőzése, ha a magyar légítőt nyilvánosságra hozott, hivatalos elismerés tenné valóságos és kivánatos célá a számkra. Cavour egy ideig tűnődött, fejét kisért megemelte, szemét a selyempapítás fal egy távoli mintájára szegezte, majd bal kezének hüvelyk- és mutatóujjával megcsipentette szakállát, amelynek halánték-tól induló, az áll alatt végigtűző összes sávja mintegy keretbe fogta arcát, majd így válaszolt:

– Uram, az erőtől szóló királyi dekretum május 22-e óta léteszen áll. Kibocsátásával azonban, sajnos, várnunk kell. Itt akkreditált orosz diplomaták szinte naponta arra figyelmeztetnek, hogy a magyar légítő szervezése körüli aktivitásunk nagyon nem tetszik a poroszoknak. A német szövetség államában enélkül is nagy a felzúdulás, sokan Ausztria fegyveres támogatása mellett agítálnak, nem szeretném, ha ez lenne az ocsép, amelytől kiesordul a pokár. A feladat éppen ezért az, hogy a magyar légítő az önk erőfeszítése nyomán és – legalábbán látszólag – a mi teljes részvételünk nélkül alakuljon meg. Ha már nemcsak vezérei, hanem katonái is lesznek a magyar seregeknek, akkor a királyi dekretum nem mintegy elrendeli, hanem

csak tudomásul veszi létezését. Ez pedig óriási különbség. Ezért is tartom fontosnak, hogy minél több magyar tiszt, mint most önk, a frontokra menjen, és közvetlen kontaktust keresen a túldalolon levő honfitársakkal. A siker most elsősorban önökön múlik.

– Vannak már bizonyos eredmények – jegyezte meg Telesi, és röviden beszámolt a fogolytáborban tett látogatásáról.

– Látják, ez az, amire szükség van. Csak minél gyorsabban, minél eredményesebben, és akkor a dekretum sem fog kézni. Kis szünet után a miniszterelnök témát váltott:

– Garibalditábornok alpesi vadászai⁶, akikhez a beosztásuk szól, a legnagyobb megelégedésünkre több mint tíz napja igen eredményesen zaklatják az osztrákok jobbszárnyát. Műgójuk kerülve május 23-án sikerült elfoglalniuk Varesét, a múlt pénteken pedig Comót. Gyulay Urban altábornagyot küldte ellentük, emiatt kénytelenek voltak felhámozni a hegyekbe, de váratlan támadásaikkal azóta is nagy osztrák erőket kötnék le. Pillanatnyi helyzetükről nincs információ. Az osztrákok tegnap óta kissé hátravontak csapatalkat, meggyőződésem, hogy Garibaldi velük együtt halad, és ahol teheti, nyugalmasítja őket. Nem tudom megmondani, hol érhetik át a tavon, és eredjenek a nyomába. De kérem önököt, legyenek nagyon óvatosak. Nyilván tudják, hogyha fogságba esnek, nem számíthatnak hadifogoly státuszra, hanem rövid időn felakasztják önököt.

– Ingem egytör meg felakasztottak – vágott közbe Telesi. – Talán csak nem lesz második felvonás is?

– Ugye viccel? – kérdezte Cavour.

– De bizony megtörtént, igaz, hogy csak in contumaciam et in effugio⁷ lett végrehajtva nevetett Telesi. – Tűr barátnom sem különb, én is volt már halálraítéllet az osztrákoknál. Erőtől bizonyára hallott, kegyelmes uram, néhány éve tele voltak velük az újságok.

– Ez a régi bűnelkérte járt – nevetett most már Cavour is –, de ez most már valóban egy új felvonás.

Hát még akkor hogy nevetni, ha tudnál magyarul, mert akkor még a vicceket is értenéd benne, hogy ugyanis a felvonás nálunk felhívás is lehet, mosolygott a szakállába

Telesi, miközben saját magán is derült, mert ő is csak akkor vette észre, hogy magyar szójátékokat akar elűzni franciául, amikor már kimondta a mondatot.

A miniszterelnök ezután átadta kinevezésüket, amely ezredesi rangban az alpesi vadászhadosztályhoz rendelte őket, továbbá egy Garibaldinak és egy Visconti-Venosta királyi biztornak címzett ajánlólevelet.

– Vezérelje Isten önökét szerencsésen küldetésükben – mondta búcsúszól.

Amikor az utóira értek, Telesi könnyedén hátbavágta elgondolkodva lépkedő társát: – Emlékszel, pajtás, milyen jó magyaros ételeket ettünk Konstantinápolyban, a Hotel de Pestiben, Tótfalussy vendéglőjében? Olyan errefelé nem kaphatunk, de amilyen éhes vagyok, jó lesz nekem már akármilyen, és csak sok legyen.

Jegyzetek:

1. Gróf Telesi Sándor (1821-1892) egykor Petőfi barátja, keltői vendéglátója, 1849-ben Bem seregének intendánsa, honvéd ezredes volt.
2. Czetz János (1822-1904) 1848-ban Méznáros László hadsegéde, 1849-ben Bem erdélyi hadseregének tábornoki főnöke, honvéd tábornok volt.
3. Emanuele Filiberto savoyai herceg, Torino az ő uralkodása alatt, 1562-ben lett a tartomány fővárosa. A szobor Carlo Marchetti 1836-ban készült alkotása.
4. Garibaldi, Giuseppe (1807-1882) az 1848-49-es itáliai forradalmi mozgalmak bukása után hazatért, de Auszriától tartva a zárd-piemonti kormány mondvacsinált okokra hivatkozva kitűntetése az országból.
5. Az erre vonatkozó megállapodást francia megbízás alapján Klapka György kötötte meg Moldva és Havasalföld frissen megválasztott fejedelmével, Alexander Cuzival 1859 márciusában.
6. Működési területük alapján nevezték így Garibaldi önkéntesekből álló hadosztályának katonáit.
7. Amny mint távolléteben és költésben.

Bálint László

(folytatjuk)

Keményi dal.

Hely a ház!
 Ez az itt most vagy jók!
 Kiből legyünk vagy szabadok?
 És a kőből, vészfőzőből! —
 Ott magyart éppen linc
 Elhűtünk,
 Elhűsünk, hogy rabok tovább
 Nem legyenek.

Rabok voltak a mostaniak
 Kőházokból építették
 Kiből szabadon lehet halni,
 Kőházakban nem nyugodnak.
 A magyart ifj.

Schomai biborug ember,
 Ki most, ha kell, halni is esz meg,
 Kinek hozzább song íletti,
 Kint a kőre kezdtem.
 ifj.

Fingesebb a lincnél a ház,
 Jobban íletti a ház,
 Csí mi még is lincnél hordtuk
 Ide néld, régi házunk!
 ifj.

A magyart most megint meg ház.
 Melyő régi magy kincse,
 Kint a kőre kezdtem
 Magyart a szelvet.

Hol fogunk lakni tovább
 Nem tudjuk lebecsülni
 És ilyet, mint a kőre
 Magyart a szelvet.

MUZSIKÁT IDÉZŐ

BAJAI HÁZ

Már a régmúlt időkben megkezdődött Baján a napjainkra divatjammá vált hazai zenélés. Megpróbálom egy kis fizikát felidézni. Ehhez azonban be kell mutatni azt a régies-régi épületet, amely valaha a kedvelésből muzsikálók, a zeneszerzők leg-

zás színhelye volt. Ott állt már a XIX. század legelején, a régi ingatlanok helyrajzi adatait 656 számmal jelző várostérképi okirat szerinti telken – a hozzá tartozó udvarral, tágas kerttel és kerti lakkal –, a Gyurosevits András (Andria Gyurose-

vits) által birtokolt ház és telek. Átvászelte az 1840. évi tűzvész, ugyanott van ma is. Útvonalát nevezték Franzgasse (Ferenc) utcának, 1903-tól Deák Ferenc nevére keresztelték. Tulajdonosai, lakói az idők folyamán cserélődtek, a leromlott állapotú házat többször renoválták. Jelenlegi birtokosai az utcai homlokzatot eredeti állapotának megfelelően felújították, architektúrája így jobba teszi a városképet. A belső átalakításokat, helyreállításokat is sikerült előnyösen megoldani oly módon, hogy az ingatlan kapcsolatos udvar és a régi kert regényes jellegű hangulatának fellendésére is alkalmas a 21. házszámot viselő szép otthon.

Legnevezetesebb lakója Hengl Adolf volt. Hengl Jánosnak – aki 42 évig volt kántortanító Baján – és házastársának, Zwick Zsófiának volt a fia Hengl Adolf, aki városunkban született 1827. április 20-án. (Elhunyt 1890. április 14-én Baján.) Pályája legelején gazdálkodott, majd igazgató-tanító, zenepedagógus lett. Jelentős szerepe volt Baja város zenei életében. Egyik alapítója az 1861-ben létrehozott Magyar Dal- és Zeneegyletnek, majd 1865-1877 között előnöke.

Még a hatvanas évek elején vonósnyegyes alakult a városban, melynek csellistája volt. A kvartett Hengl lakásán játszott. Háza találkozóhelye lett a bajai zenekedvelőknek, színtere a kamarazeneének. Hajlékot adott parkká alakított udvara, alkalmanként kertjének filagóriája és kis- és közepeméretű helyiségei is az előadható világi kamarazene különböző válfajainak. Összegyűjtötte közös muzsikálásra a város zenekedvelő, hangszereken játszó társaságát. Évtizedeken át, 1886-ig, lelkesedéstől áthatva szervezte a muzsikáló személyek csoportját, melynek gondolkása volt visszavonulási. Leginkább a vasárnap délelőtti mise után jöttek össze zenélni, de hét-köznapokon is tartottak próbákat.

Oda szokott járn a Óbecséről Bajára került zeneszerető Allaga család Géza fia is, akiből gondonka- és cimbalomművész, zeneszerző lett. A mai Czifrus utca 1. számú sarokházában laktak, amelyik ugyancsak közel volt a Hengl-féle családi otthonhoz. Feltehetően Hengl kezdte el Allaga Gézát cselloszára oktatni. Amikor Allaga már Bécsben tanult és a nyári szünidőikben hazajött, nemkülönben bajai tanárkódolásának rövid idejében, de még operaházi gordon-

kásként is, vissza-visszajárt a Henglék házba muzsikálni. Akárcsak az adai születési, de 6 éves kora óta itt lakó és diákkodó Szarvas Gábor, a magyar nyelvvelés megalapítója, aki kevés ideig tartó bajai tanárkódásának ideje alatt a gimnázium énekkarát vezette.

Hengli Adolfnak és feleségének, Schultz Jerónának lányai születtek, Hermin és Paula. Mindketten jól zongoráztak. A 16 esztendő Hermin a 28 éves dr. Bartsch Samu tanítóképző intézeti tanár – később igazgató –, a biológia és zoológia hírneves tudósa vette feleségül 1873-ban. Nem csoda, hogy a kántor nagyapának fia, a zeneszerető és hangszerező jétszó apa – a család hagyomány szerint –, csak azzal a feltétellel egyezett be a házasságkötésbe, ha leendő veje megígéri, hogy megtal cselőzni, hogy utóda leheesen apósának a vonósnegybesben, ill. kamarazenekarban. Teljesült kívánása.

Másik lányát, Paulát Scherer Sándor tanítóképző intézeti tanár – később belőle is igazgató lett –, vette nőül, aki jó hegedűjátékos volt.

A Hengli házban muzsikáló vonósnegyves elsőhegedűse volt Matuschek Ignác, a cseh származású volt pécsi színházi karmester, aki családjával Bajára költözött. Őt Antal nevű zenetanár fia és vele váltakozva Kórhény-Schenk Vince főgimnáziumi tanár követte. A másodikhegedű szólamát Einweg János belvárosi kántor, majd Hengli veje, Scherer Sándor szözlaltatták meg. Mélyhegedűn (brácsán) Hackl Ernő, osztrák származású telekkönyvvezető – aki a Bach-korszak után is városunkban maradt, és első karnagyja volt az említett magyar dalárdának –, majd Múck Vilmos nyugdíjas tanító és Bene Gyula nyugdíjas tanár, a cselőn Hengli, majd másik veje, Bartsch Samu játszottak.

Az említettek nemcsak a vonósnegybesben, hanem nagyobbszámú kamaragyüttesekkel összejáratások megalkotásában is játszottak, ahol az előadó-apparátusban nemcsak vonósoknak, hanem igen gyakran a zongorának és alkalmanként egyes fúvós hangszereknek is szerepük volt.

Kik voltak még azok a polgárok, akikről tudjuk, hogy kisebb-nagyobb kamaragyüttesekre írt zeneművek megszözlaltatásában hangszerező játékkal részt vettek? (A felsorolt nevek mellett az akkori – vagy későbbi – foglalkozásukat is megjelöljük,

hogy fogalmat leheesen alkotni a zenélő társaság mögött az emberekről.) Többek között zongorán közreműködtek Hengli Adolffszonylányai, Bene Gyula (aki brácsászt is), nyugdíjas tanár, Drescher Edéné, a városi főjegyző felesége, Méry Béla fővárosi hangversenyrendező és zeneműkiadó, Nicolics István bíró, Popovics Dömötörné, a városi főjegyző felesége. Elsősorban zongorán játszott, de énekeltek is dr. Heller Ármin orvos és felesége, Fejes Ilka. Hegedűn játszott Bayer József tanár, iróadalom- és színháztörténész, Melles Károly gőzhajózási felügyelő (akinek fiából hegedűművész, az operaház hangversenymestere lett, aki primárius volt az általa alapított, a nevét viselő vonósnegybesnek), Meskó László városi tanácsnok, Szentgáli (Kellner) Antal mérnök, távolkeleti vasútvonalszak építője, világutazó, Ruppert Antal tanár. Fuvolszótt Fejes István biztosalkaügynök és Kollár Ágoston könyvkereskedő. Csellista volt Fölker Gusztáv, a ciszterci gimnázium igazgatója és Sasd Heurik ciszterci tanár, aki énekesként is közremű-

ködött. Nagybőgőn Berauer József takarékpénztári tisztviselő, énekesként Grünwald István adóhivatali főosztályműködött közre. Alkalmanként Einweg János kántor fia, Bodrogi Károly (aki Szabadkán volt karnagy és zenetanár) is helyet foglalt az együttesben, valamint Schüller Lajos tanár és Spitzer Anna (lovag Festné) is.

Hengli Adolf visszavonulása után előbb vejeinek szalonjaiban, majd Drescher Sándor és Drescher Béla otthonaiban, később Bernhart Ernő és dr. Bernhart János, Kollár Ágoston, Melles Károly, Spitzer Sándor és más zenebarátok házában.

Bajai múltunk mélyét kutatva, ennek egyik mozzanatából sejtethető, hogy a helyi zenei életben belül a kamarazenelés milyen sajátos feltételek között alakult, hogy a muzsikás hajlamú polgárok meghiát hangulató otthoni házimuzsikálása milyen egyesítő erőt képviselt. A legjobban tükrözötte városunk zenekultúráját.

Bándi Tibor

A MEGÁLLÍTOTT PILLANAT

Amikor fotográfiról kell beszélnünk, s abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy beszélgetésünk tárgyát egyben nézhetjük is, akkor aktuálisabb tehetjük *Augustinus*, vagy ahogyan talán többen ismerik, Szent Ágoston gondolatait az időről.

"Mí hát az idő? Ha senki sem kérdezi, tudom, ha kérdezik tőlem, s meg akarom magyarázni, nem tudom... Gyermekfejjel azt tanultuk és gyermekeinknek tanítjuk, hogy háromféle idő van: múlt, jelen és jövő. Ki merné azt állítani, hogy nincs három, hanem csak egy: a jelen – mert a másik kettő nem valóság? Vagy azok is megvannak, de úgy, hogy az idő, amikor jövőből jelené válik, valami rejtke helyről előbállag, amikor pedig jelen művöla múlttá öregszik, megint visszabővít? Van múlt és van jövő, de azt szeretném tudni, hol vannak? Ha ezt egyelőre nem is tudom – tudom akárhol vannak, nem múlt és jövő módján vannak, hanem jelen

módon. Akárhól a helyük, akármí a valóságuk, biztos, hogy módjuk jelen." *
Ha elvonatkoztatunk ennek az okfejtésnek az ismeretelméleti, filozófiai vonatkozásaiktól, és kizárólag a fotográfiára, mint jelenre alkalmazzuk, akkor azt is mondhatjuk, hogy a Szent Ágoston által felvázolt időstruktúra szinte látnoki módon érvényes a fotográfiára.

A fotográfia szempontjából az idő kizárólag jelenként létezik, a jelen művésze az, a megállított, örökké tartó pillanata, az az expozíciós másodperctörredéké, amikor a fotográfus, jelen esetünkben Gyulavári József, alkalmasan találta a fegyő időt arra, hogy megfelfltsa. Egy lehetőséggel, a látványképi megfogalmazásával aktualizálta a pillanatot jelené, hogy azután természetesen rögtön és azonnal múlttá, megtörtént tényé váljék.

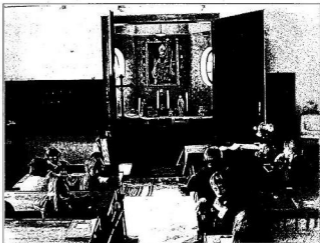
* Augustinus, A., – Vallomások, Bp. 1982.

Ezt a múltat a szerző most előhívta, és a tényleges időponttal, a 2000. január hó 17. napjával konfrontáltatta, s a mi számunkra – itt és most – összevethető jelenként létezik. Szemeinkkel láthatjuk a Bartók Béla utcai esős aszfaltot, s ha van rá hallásunk, akkor még Porvai tiszteendő úr puha, mosolygós lépéseit is hallani véljük, éppen úgy, ahogyan egy konyha ismerős, semmihez sem hasonlítható zöreijeit, vagy egy lassan nagyapává szelídült csöves két évtizednyi időből is "főhallatszó" részeg szuszogását.

Ez a fotográfiákban megfűzött jelen a mi jelenünk, a kiállítást megnéző közönségé, de jó néhányan vagyunk olyanok is, akiknek a múlt is már egyszer jelen volt, s ismerősek ezek az aktualizált, ismét jelené változtatott pillanatok.

Richard Avedon, a megdöbbentő arcképeket készítő amerikai fotográfus találta megfogalmazni művészetét oly módon, hogy számára a képeinek realitásátérke magasabb, mint a fényképezett személyeké. Gyulavári képei – s most igencsak belleshetünk a portrézásába –, számomra ugyanezt jelentik, még akkor is, ha ismeretlen, vagy ismerem adott képe modelljét. Természetesen, ahogyan az idő múlik, s új generációkkal telnek meg a kiállítótermek, úgy valóban csak a képek realitásátérke marad meg számukra, ismeretlen emberekkel és irracionális helyzetekkel. Eppen úgy, ahogyan – a most itt nem látható, de Gyulavári József munkásságának részét képező, általa felélesztett, régi bajai fényképezés fotográfiáinak jelentéstartalma üzen nekünk, a középkori generációnak. De úgy gondolom, hogy egy ember tevékenységében, különösen művészi tevékenységében nincsenek véletlenek, s az "igy élünk Baján" jelenidejűvé tett mottója szerves következménye az elődök munkájának. Másként fogalmazva: Gyulavárinak sikerült szervesen behelyeznie magát Baja város és környéke kortalan fotóművészeti folyamatába.

Ezen túl nemcsak kortársi a művészete, hanem folytatója, fotográfiai adaptátora az aktuális bajai, de egyben országos társadalmi folyamatoknak is. Ami nyilván azt is jelenti, hogy túl-, vagy továbblépti Baja fotográfiai történetében Gyulavári József ki- és megkerülésével nem lehet. Számomra nem is ebben a szociográfiai ihletettségű képekben van a rejtély, hanem

Tanügyi iskola. Lakhandi

Fotó: Gyulavári József

abban, hogy a tehetős emberek sikeres újút választva miért is nem ment el innen? Miért ragadt itt Baján?

Hiszen legalább Jelky András óta tudjuk, hogy a siker nem itt, nem a kis vidéki városokban terem, hanem a fővárosban, Európa fővárosaiban. Erre pedig többször lehetett volna lehetősége, a KISZ-dj előtt és után is.

A megfűjtés egy itt kiállított képében is megelhet, azokban az elemi szálakban, amelyek a vízhez, a partokhoz kötik, amelyek tényleg nem engedik...

Mindnyájunk szerencséjére.

Eppen ezért Susan Sontagot idézve állíthatom: "a fénykép... nem folyamat, hanem az idő egy körülhatárolt szelete" *, amelyben

az ember kortalanná merevedik, örökre szép vagy csúnya marad, boldognak látjuk vagy szenvedőnek – itt volt, itt van, itt fog maradni velünk.

Kérem, használják ki ittétüket, tekintésük meg e jelenidejűvé tett múltat.

Dr. Pusztai László

Elhangzott 2000. január 17-én

Gyulavári József fotókiállításának megnyitóján.

* Sontag, S. – A fényképezésről, Bp. 1981.

ELFÚJTA A SZÉL

A lágyan jobbra ívelő sztráda mellől távoli toronyóriás pillérekötegi törnek magasba. A köré csoportosuló polgárházak törpessége és a kolosszus közti kontraszt nem pusztán optikai csalódás. 1217-ben, az alapító letételekor Coolmans mester valóban a világ legmagasabb templomtornyát tervezte meg a Rombaut katedrális számára. A 167 m magasba feltörékvő szándékat

három évszázad múltán 99 m-nél akasztotta meg a pénzühiány. Malines vagy flamand nevű Mechelen főtemplema azonban csonkosságában is gazdag reneke a gótikának. Így illik, hiszen Brabant ma külföldön már alig ismert ékszer-városkijából évtizedeken át kormányozták Németalföldet, Marguerite d' York-tól Ausztriai Margitig →

nagy uralkodóházakból származó, okos asszonyok a helytartók, és óvják bőcs diplomáciával a polgárjüket. Míg nagy formátumú kortársaik, V. Károly császár és I. Ferenc csatáereikkel szünték fel Európát,ők főnem érkeikkel és művészetekkel a megrendelést és aranyakat, a művészeteket virágoztatják fel. Károly császár nagynénjének (Osztrák Margitnak) halála után a hatalmi súlypont Flandria nagyvárosaiba helyeződik át, és úgy tűnik, Malinest – majd a XX. században – csak művészi finyanségeket kedvelő turisták választják célpontjukul. Négy cseade évszázad után a sors szeszélye Mechelet szemeli ki arm, hogy egy – a városatár mezőin lejátszódó balesettel – beavatkozzék a történelem menetébe. A nevezetes esemény 1940. január 10-én következett be.

A birodalom nyugati peremén felomult német hadseregek már hónapok óta várják a támadási parancsot. A nyugati hadjárat az eredeti tervek szerint már 1939. november 12-én megkezdődött volna, ám a támadás többször halasztották későbbi időpontra. A Hitlerre egyáltalán nem jellemző tévhit az oka a német tábornoki kar szaklatlan szívós ellenállásában rejlett. A tábornokok – akik az I. világháború idején már mind tapasztalt tüzérszisztek voltak – lényegesen pontosabb ismeretekkel rendelkeztek a francia és angol hadsereg egykori ütőképességére vonatkozóan, mint a Führer. A kancellár akkor még a 16. bajor gyalogos Ered zászólaj-küldönöcekent szolgált Vilmos császár birodalmának háborús erőfeszítését. A legvilámbb hadvezérek, von Rundstedt, Bock és Leeb attól tartottak, hogy a szövetségesek bizonyos tényerés után – mint 1914-ben – feltartóztatják a német hadsereget, és bekövetkezik az állóháború. Az idő viszont a nyugati hatalmaknak dolgozik, és fokozatosan érvényesülni fog létszámfőlényük, nagyobb gazdasági potenciáljuk. A vezérkar főnök, Halder tábornok fegyvertesz-kimutatásai is halasztást és a nagy összezecapásra való alaposabb felkészülést javallanak. A lengyel hadjáratban elhasználdott páncélosok felújítása és a Wehrmacht megcsappant löszkerészletének feltöltése hónapokat igényelt. A tények és az akkor még respektált tábornokok véleménye Hitlert meggyőzték a készletük. Végül a hatodik halasztás 1940. január 17-én jellelte ki "A" napul. A támadás ezúttal nem

késlett volna, ám január 17-én váratlanul bekövetkezett az az esemény, mely más irányt szabott a történelem menetének. Január 9-én este Hellmuth Reinberger őrnagy részt vett a Münsterben állomásozó ejtőernyős egység baráti összejövetelén. A 2. légitábla törzséhez beosztott Reinbert összekötőtisztként rendelték ki ehhez az első hullámban támadó kötelékhez. Beosztásából adódóan ismerte a hadművelleti terv jelentős részét. Mivel másnap részt kellett vennie a főhadiszállás törzskari értekezletén, kilenc előtt elkészült a társaságtól, hogy az éjszakai vonattal Kölnbe utazzék.

A végzet – szándékainak végrehajtójául – a Münster-Loeddenheidei repülőtér parancsnokát szemelte ki. Hőjénagy őrnagy az ejtőernyős tisztek társaságában veszerített, és odaszólt a búcsúzkodó vezérkarinak: "Ugyan, Herr Kamerád! Ne törje már magát az éjszakai utazással! Reggel ügyis gyakorlórepülésre indulok, elviszem Kölnbe."

Hogy a jóvialis marasztalás, a győzelmi előnémetet ülő fegyvertársakból áradó vonzás vagy a gyönyöröző moseli csábítása hatott-e, nem tudjuk. Mindenesetre Reinberger maradt, és a két bajtárs, kissé másnapos állapotban, reggel a repülőtér hangárjainál találkozott. Az még aligha tekinthető a kötelező elővigyázatosság megsértésének, hogy egy ejtőernyős tiszt gyorsvonat helyett repülőgépen utazik. Ám a gépet vezető őrnagy még csak készült a katonai pilótavizsgára, és a kötelezően előlört gyakorlás utolsó óráit teljesítette. A törziszt pedig nem csupán becses szemléltetésre szoruló tudású. A repülőtére egy sárga akatáskával érkezett, melynek bagarifallianz rekeszeiben a 2. léghadsereg támadási tervei leputak. A titkos iratok anyaga bőségesen elegendő volt arm, hogy belülről a székértő szemé a német stratégiai szándékokat kiolvassa. A ME 108-as – a larcins típusjel nem vadászgép, hanem egy négyszemélyes, gyors futargép besorolása – növekvő sebességgel százigodott végig a kifutópályán. A meredeken emelkedő, karcsú gép mélykék téli égboltra firta orrát. A kifutónak mutatózó repülőidő azonban húsz perc múlva véget ért. Mélyre ereszkedő, sűrű felhőkre repültek bele, és Hönnann tájékozódó képessége csődöt mondott. Utolsó támpontként a

Rajna sőtét szalagját ismerte fel. Néhány perc múlva úgy vélte, délkeletre tértek el, ezért nyugatnak fordította gépét. Pedig – ezt ő ugyanakkor még nem tudhatta – az erős szél is Belgium felé sodorta a Messerschmidet. Egy újabb folyó suhant el a mélyben. Mielőtt a növekvő nyugatalansággal figyelő pilóta azonosíthatna volna a terepet, támadásba lendült a technika természetével szövetkező őrdőge. Előbb a szárnyak jégesedése indult meg, majd a motor kezdett kihagyni. A hajtómű néhány durranás után elcsendesedett.

Hönnann lejjebb nyomta a gépet, hogy a ködből kibontakozó parcellák téglalapjain kiváltsáson egy alkalmas leszállóhelyet. A síklásból adódó sebesség többlet meg adott annyi emelőerőt, hogy átugorjanak egy 300 km-es tépőban feléjük százigodó elektromos távvezeték. Az ezután felbukkanó nyírfa sor ütőse azonban nem ismerték az ME 108-as pontos feaszatvoltságát. A megközlöt két törzs lecsapta a szárnyvégeket; a végképp kormányozhatatlanná vált szerkezet belezárdott a havas barázdákba, majd órási recsegés-rofogás-szal százigodott a földveget szegélyező bozótba. A két őrnagy – a szárnos zúdúsdító eltökintve – tőrhető állapotban küszödt elő a roncsból. A szomszédos földtábláról egy megrökönyödött paraszt szemléte a téli felhőkkel alászólt őjövényeket. A német nyelvű kérdést először meg sem értette, majd az ismétlésre franciául válaszolt: Mechelet mellett, Belgiumban vannak.

Ejtőernyős tiszt aligha lehet valaki rendkívül fizikai bátorság híján. A vakrepülés közben érzett szorongás azonban a lőszerekből boldog eufóriája volt ahhoz a remülethez képest, mely a csontjait is átjárta Reinbergernek. "El kell égetnem az iratokat! Van önnök gyufája?" – kérdezi a pilótát. A tagadó fejkázást követően a két őrnagy megemésztelten mered egymásra. Egyikük sem volt dohánys. Szerencsétjére, a jölelők vallon földművelő, nem sejtve, hogy a szíves szolgálattal a történelmet készülő korrigálni, kisegítette a pórul járt repülőket. Reinberger prometheszi tevékenységét azonban megakadályozza a helyszínre érkező belga százados és őrdőra. A kihallgatás a helybeli csendőrs iródájában kezdődik meg. A sárga táska tartalmát az asztalra tornyozzák, és a kapitány felismer: a véletlen Belgiumot

rendkívüli hadititkok birtokába juttatja. Már hívják a magasabb parancsnokságot, és elég botorál, alábbhagy értékes foglyukat vigyázó ébenesgük. A helységben parázsó szentől sugárzó kályha mérsékeli a szokatlanul zord tél hidegét. Reinbergernek már nincs veszenivalója. Acélrugóként pattan fel, megragadja az iratsomagot, kicsapja a kályhaajtót, és az okmányokat a kékes lángcsókokat fűvő zsarfnokra hajtja.

Egy Wehrmacht tisztől elvárható meglepetéseket illetően nem túl élénk fantáziájú szladosz azonnal felismeri, hogy ezáltal szabad választása adatott Mucius Scaevola mutatványának megismétlése vagy a hadbíróági tárgyalás között. Míg katonái a kapálódzó Reinbertert regulázzák meg, ő éktelen káromkodás közepette kaparja elő a kályhából a parízzson füstölő, fellobbanni készülő vastag papírsomagot. A megerzselt oldalak miatt hiányos okmány csonkaságában is feltűrik a főhadiszállás tisztjeinek a titkos német terveket. A belgák azonban hihetetlennek találják, hogy a véletlen ilyen hétepecétes titkokat jétszék a kezükre. Gyanakodni kezdenek, nem megtévesztés célját szolgáló preparátumokat találtak-e az őrnagy táskájában. Mindenesetre a franciákkal is közlik információikat, azonban mindössze annyit történnik, hogy Bilotte tábornok első hadserege felvonul a belga határra.

A "mechelemi intermezzóról" a német vezérkar gyorsan értesül. Még aznap délelőtt, 11.45 órakor tájékoztatják a Führert a futárgép eltűnéséről. Ne tagadjuk, ezúttal a vezérnek valóban oka van arra a dührohamba, melybe fokozatosan belelovalja magát. Hatvan mozgásba lendült hadosztályt kell leállítani, és át kell programozni a német hadsereg teljes támadási tervét. A régóta várt nyugati támadást egyelőre be nem látható időre el kell halasztani. A parancsait osztó hadúr nem feledekzik meg arról sem, hogy az akaratlanul áruló lett tisztjeiket az egészséges germán néptestből kitaszítsa. Státáriális bíróság ítélkezik felöttük, a verdikt természetesen: halál. Számukra a kanadai hadifogolytábor körül – ide szállítják őket – éjszakánként ólálkodó farkasfalka lényegesen nyájasabb és biztonságosabb környezetet árja néptársaik testvéri közösségénél.

A mechelemi okmányok alapján a szövetségesek teljesen konkrét ellenstratégia

nem alakíthaták ki. A Wehrmacht – tudván, hogy belepillantottak legtitkosabb kártyáiba – nyilván tökéletesen új hadműveleti tervet dolgoz ki. Így is történt. Reinberger őrnagy iratainak volt azonban nem avuló tartalmak is. Kiolvashatták belőlük, hogy a német birodalom – felhasználva a motorizált hadviselés új lehetőségeit – nyugaton is villámbáborút fog indítani. Ezt viszont a francia és brit vezérkar elavult, első világháborús stratégiája alapján nem lehetett kivédeni. Természetesen a szövetségesek is alkalmazhatták volna a gépesített hadviselés rugalmas harcászati módszereit. Charles de Gaulle ezredes pl. évek óta írja cikkeit a páncélos hadviselés új lehetőségeiről. A megmerevedett ügyelőség, megcsontosodott szemléletű őrg marsallok azonban fölényes legyintéssel süprik le az igazga páncélosisták írományait.

1940 júniusában még nem volt eleve elrendelt szükségszerűség a szövetségesek jünibusban bekövetkező katasztrófális veresége. A belga és holland hadosztályokkal kiegészülő angol-francia haderő sem lét-

számban, sem fegyverzetben, sem műszaki színvonalban nem maradt el lényegesen ellenfelétől. A döntő különbség a németek eltökélt győzelemi akarata és a kiszemelt áldozatok ernyedt harci morálja között mutatkozott meg. A vezérkarok pedig a Mecheleznél szákmányolt iratoktól célzatosan félrevezető hamisítványoknak minősítették. Kétségtelen, az állhírekkel operáló hadviselés régóta ismert eljárás. Az óvatosság azonban a hebehurgya felületesség-től lényegbevágóan különbözik. A baleset körülményeinek vizsgálata és az okmányok részletes elemzése – összevetve egy jól működő felderítés adataival – kiderítette volna a valóságot.

Mindéz 60 éve történt. Így adott a véletlen még egy esélyt a szövetségeseknek arra, hogy a germán fenyegetés teljes nagyságát felmérjék. A sors azonban – mint a görög tragédiákban – vaksággal verte meg a pusztulásra ítéltet.

Dr. Dániel József

MEGÚJULT AZ ERTL-HÁZ

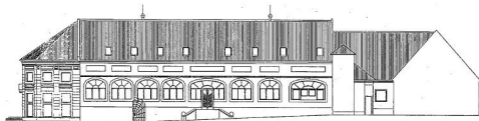

Petőfi Sándor utcai homlokzat

Hány élete van egy épületnek? Eigondolkodtató kérdés. Vannak házak, melyeket megépítettek, és a teljes éhasználatóság megtartják külső és belső formájukat. Azok, akik használják, benne élnek, nem

vagy csak alig változtatnak rajta. De vannak épületek, melyek talán már megépítésükkor változatos jövőre, fantáziálás tulajdonosok sorára számíthatnak.

Az údvári homlokzat

A városban sétálva az, aki ismeri az épületeket és azok történetét is, az utóbbi években a kereskedelem fellendülésével párhuzamosan sok változást figyelhet meg. Fájó szívvel vesszük tudomásul a homlokzatok átalakítását, hogy a jellegzetes polgári lakóház-homlokzatok uniformizált, divatos külső kedvéért örökre eltűnnek szemünk elől. Szerencsére nem mindenki hódol be az új módinak.

Jó példa erre a Petőfi Sándor és a Tóth Kálmán utca sarkán álló Ertl-ház, mely néhány éve az MS Bútorháznak ad otthont. A becsülések alapján a 18. században épült ház előzetes történetéről dokumentumokból amyi tudható, hogy 1803-ban itt ülésezett a megyegyűlés (a korabeli térkép szerint Komitáshaus). A II. világháborút megelőző időben az Ertl földbirtokos család tulajdona volt. (Innen mai elnevezése is.) 1945 után a Finomposztó Vállalat munkisklubja és iskolai napközije, óvodája és bölcsődéje működött itt. A közelmúltban biztosítótársaság használta az épületet. Az Ertl-ház mai tulajdonosa Kabdebó Péter falpari mérnök, bútorkereskedő. Mikor megvásárolta a nagy, régi épületet, a szintén ügyökere bajai Éber András építész-mérnököt kérte fel a feltűjtési, bővítési tervek elkészítésére.

A rekonstrukció folyamatáról Éber Andrásal beszélgettem, az ő gondolatait idézem fel a következőkben.

A tervek a megrendelő azon kívánásának megfelelően kellett elkészíteni, hogy bútorok kiállításán, árusításán alkalmas legyen a belső tér, és egy kirakatszerű, figyelemfelkeltő homlokzatrészzel is kiegészüljön az épület.

Természetes volt mindkét fél számára, hogy a Tóth Kálmán utca felőli magas klasszicista homlokzatot nem változtatják

meg, hiszen a mellette álló házzal is harmonizál, és az utca hangulatát is megőrizhetik ily módon. Így a kiegészítő toldalék a Petőfi Sándor utcára néző oldalra került. A tervezést a legalább kétszáz éves épület állapotának gondos felmérése előzte meg. Mit engednek változtatni a régi falak, a szerkezet.

A rajzok elkészítésével egy régi épület esetében a tervező munkája nem ér véget (ezt mondja Éber András a korábbi műemléki feltűjtések során szerzett tapasztalatok alapján). A kivitelező munkák megkezdésekor, mikor a vakolatot mindenütt leverték, derült fény a ház múltjának sok apró részletére, melyek a tervek megvalósítását befolyásolják, módosításokat tesznek szükségessé.

Az ilyen régi épületek modern funkciókhoz alakítása, ezért "jutalomjétkot" jelent egy építész számára.

A lecsupaszított falak felfedték a régi átépítések nyomait. Így derült fény például a szomszéd Puskás-féle házzal való építészeti összekapcsolódás érdekességére, a régi téglás építési mód sajátosságaira: a különböző falrészekhez tartó-, elválasztó-, díszítő- vagy más funkcióknak megfelelő-

en más-más méretű, illetve vastagságú téglát alkalmaztak.

A tetőszerkezet kibontása nagy meglepetést okozott. Az épület egy részén a fődémét alkotó gerendák közül néhányat teljesen elűszkösödve találtak. Szinte hihetetlen, hogyan bírták a terhelést. Valószínű az 1840-es tűzvészben égtek meg. Ez a tény jelentősen megváltoztatta az eredeti tervekét és a kétszintes belső tér kialakítását. Modern anyagokkal kellett pótolni a fenyőgerendákat. Amint lehetett, igyekeztek megőrizni, illetve felhasználni a korábbi épületrészekből. Szintén vakolat és fal rejtett egy kökeretes ajtót. Ezt a megoldást a 17-18. századig alkalmazták. Ma is szép sokat látott, kopott küszöbével. A régi kapukijárat két kibontott barokkos oszlopnak formája is felhasználásra került a kiállítóteremben. Ugyanígy az egyik szoba éppen maradt párkánydíszre ötletet adott, hogy szép vonala még rejtse a világítást. A modern építési technika módot adott az épület régi szépségeinek felhasználására. A gondos, körültekintő, igényes tulajdonos-tervező-kivitelező együttes példát adhat másoknak is a bajai városkép megőrzésére.

Jász Anikó

AZ "EMBERKÖZELI ÁLLATVILÁG" II.

Eredeti tervemnek megfelelően most az emberi környezet közelében fellelhető sokféle állat közül választottam ki néhány fajt, amelyeknek magtartásáról, szokásáról gyűjtöttem össze néhány érdekesebb tudnivalót, megfigyelést.

Az állatok alapvető élettevékenységeinek (táplálkozási-, udvariási-, utódgondozási

stb. szokásai) sokfélesége sokszor bámulatra ejti a "teremtés koronáját"! Ha tehetjük, próbáljunk időt szakítani hosszabb megfigyelésekre, mert maradandó élményekhez juthatunk! Íme egy csokor az állatvilág különböző fejlettségi fokán álló, környezetünkben is gyakrabban előforduló fajok közül.

A gerinctelen ízeltlábúakhoz tartozó *házi méh* biológiailag többszörös "hasznos hozó" fajunk, ház az ember által hasznosítható méztermelés mellett a virágok beporzásában is pótolhatatlan tevékenységet végez. A méhek-nél a szorgos munkát, annak előszerű megosztását, a csodálatos építkezést, az érdekes testmozgások jelzése rendszereket, a lakóhely védelmének sajátos módját egyaránt megfigyelhetjük, ha kellő óvatossággal közelítjük meg kaptárunkat. A rajzás, a szorgos nektárgyűjtés ugyancsak egzotikus látványt jelent! E sérülékeny segítőtársaink védelmére különösen vésztájszókra kell különös gondot fordítanunk: vagy elhagyjuk a permetezést ilyenkor, vagy legfeljebb méhkímélő szerekkel oldjuk meg a növényvédelmet.

Az ún. *padlásardas* szívesen rakja költőbölcsőjét a háztetők padlásterébe, ahol ugyancsak megcsodálhatjuk a rovar "építési teljesítményét"!

A gerinces állatok közül a madarak a legnépszerűbbek, ezért ezek közül több képviselőjükről írok.

A *házi galamb* több fajtája közül a postagalamb bemutatás tájékozódó képességével tűnik ki, amiért évszázadok óta hasznosítja az ember. A valódi háziasított fajták – de a közterületen élő félévadak is különösen ragaszkodnak az emberi milióhoz. A világvárosok nagyobb terein, de városunkban is gyakran látjuk, amint idősebb emberek táskájukban tartott csemegékkel etetik a talajon izgó-mozgó galambokat. Az útvárosi háziombókot teteje kedvencei fészkelési hely számukra, hisz ide a macskák nem merészkednek föl. Újabbam megfigyeltem, hogy a dolmányos varjúk jelentek inkább valódi veszélyt számukra: nevezett nagyobb testű madarak nemcsak tojásaikat, hanem fiókáikat is megdézamálják. Gyermekekkori élményként őszöm az alábbi emléket. Első felnevelt galambfőrom tojója kézből érte a szemes elefét, szájából lóvott, rövid fűtlyentészre a vállamra repült. E viselkedését életem végéig tapasztalhattam. A házi galamb őseink tartott *sabri galamb* is újabbam gyakran figyelhető meg települések közelében (Duna-parti földülőben, Hévíz fürdő környéki filkon láttam fészkelő példányokat!)

A *háztitok*: a "buta tyúk" kifejezés ellenére mégis akad közöttük extra viselkedési egyed. Pár éven át megfigyeltem, hogy azonos körülmények között felnevelt tyúk-

aljnki kis csirke közül egy később is rendszeresen kiszökött a baromfiudvarból, s amint alkalma nyílt rá, belopózott az előszobába, ahol élete első napját töltötte többi társával együtt. A hím példányok (lakások) között – amelyek köztudottan gyakran kakaszkodnak egymással – olykor akad olyan példány is, amelyik a gondozó háziasszonyba is beleszipp orvul, ha gazdája a tojók kedvence tojásrakó helyeire egykezik a napi tojástermelést. Élményszámba megy a naposcsibók első évai, ill. ivási művelésének megfigyelése. Ugyan képesek a nevezett mozgások elvégzésére, de egy kezdő inger (mozgó lábujjak, kukoricadara testükre szórás, egy társuk fejének vízbe mártása) hatására kezdik el szinte tömegesen ezen alapvető élettevékenységüket.

A télen is lithon maradó madaraink legkedveltebbjei a *cingék*. Három fajuk (szén-, barát- és kék cinge) a gyakraiban láthatók környékünkön. Kemény téli, havas napokon behúzódnak az emberi településekre, ahol szerencsére egyre több ember próbál segíteni rajtuk az inséges időszakokban szakszerű táplálásaikkal. A társasházak erkélyein is szívesen keresgélnek, s rendszeres látogatókká is válnak, ha ott megfelelő élelem-kínálatot találnak. Magam is megfigyeltem több éven át, amint ilyeneken megkapaszkodnak a spárgára felkötött földülőben, s csőrükkel gyorsan csipegetve szedik ki az olajos dióbelet. Az 5-6 látogató nem egyformán egyez meg az eleséget. Akadt közöttük olyan egyed is, amelyik a madzagon lógó diót a tartó léchez húzta, s a stabil helyen kapaszkodva szedte ki a kívánatos dióbelet. Míg a veresek sokszor vesznek össze egy-egy eldobott kenyérdarab közöe dézsmálásakor, a cingéknél szigorú rendet figyeltem meg táplálkozásukkor: érkezési sorrendben, mindig csak egy madár volt látható az eleség közvetlen közelében. A széncingék agilisabbnak, kissé erőszakosabbnak mutatkoztak másik két fajtárukkal szemben. Zömmel széncingék, elvélve egy-két barát- vagy kékcinge alkotja legtöbbször az élelemszerző csoportot.

A veresek ugyancsak lithon telelnek, s fészkelés és táplálékszerző tevékenységüket szívesen folytatják az ember közelében. A kisebb termetű *mesz* veresek újabbam egyre gyakoribb tagjai parkjaink madártársaságainak. A gyakoribb *házi veres* egy példányánál

érdekes jelenséget figyeltem meg: egy parkírozó autó fértes disztárcáján tükröződő képmását akarta csipkedő, tűnődő mozgásokkal elzavarni közeléből: Talán mégiscsak találó a "buta veres" kifejezés?

A *kerít roszkafaral* inkább garzások vagy sztereoték megközelítését fűdét részét keresi fel előszeretettel fészkelésként, utódnevelés céljából. A kertemben lévő sztereoték helyiség ablakának egyik kis nyílásán át járt be fészkelre, amelyet a befelső falban található üregbe rakott. Első belépésemmel azonnal kirepült a fészkelőből, míg a későbbi találkozásokkor már szinte nem is törődött az ott tartózkodóval.

A *fekete rügy* főként a bokros parkok, kertek környékén tartózkodik szívesen. Eredeti élményt jelent a megfigyelő számára, amint madarunk a talajon ugrálva preperálja ki ügyesen a felszín közelébe merészkedő földgilyiszátskat.

A fecskek közül a *füsti*- és a *molnárfecske* domesztikációja, háziulása a leggyakoribb. Alapvető inókként a fészkelésként említhető. Itallók gerendáinak, háztetők ereszeinek, áblakaszögleteinek általuk kiválasztott részein készítik el fészkeiket. A *füsti* fecske (villás farkú) felül nyitott, csésze alakú szárfészket, míg a *molnárfecske* – az emberi építményt is felhasználva – felülről zárt, kis nyílású fészkelőhelyt épít. Mind a fészkelésként, mind a fiókák felnevelésének műveléseit szép példát adhatnak az ember számára! Sokan méltatlankodnak az ablakpárkányokat is beszenyenező fecskek miatt. Javaslom, hogy ne a már kész fészkeket verjék le ilyenkor, hanem valamilyen szines szalagok odaszögeltetésével próbálják távol tartani a nemkívánatos zugban fészkelni vágyó kedvenceiket!

Bár legtöbbször télen is elköltözik vidékünkől barátságosabb tájakra, egy-egy példány *vörösbeggyel* szinte minden évben találkozik a monostori úti bokros, löszparti kertemben. Farakások, nádipusok, rőzsekötegek kiváló téli menedékhelyt jelentenek számukra. Hangutánzásra élénk feleletésbe kezd. A talaj ásásakor egyre közelebb merészkedik, s a 3-4 méternyire felédobott gilizátát nagy ügykezetel kebelezi be. Az ajándékokat élénk testmozgással és "csuetgő" hangadással jutalmazza.

A *dolmányos varjúk* magányosan vagy kisebb csoportokban, sőt esetenként más

madarak társaságában láthatók. A Duna homokzátonyain fűként sárfűfélék közé elegyedve figyelhetők meg. Több esetben megfigyeltem az alábbiakat: kisvíz alkalomával nagyobb iszapos-agyagos fenékrészek válnak vízmentessé, így sok kagyló marad a szikkadó fenékszapban, amelyek kedvenc csemegét jelentenek madaraink számára. Érdekes látványt jelent, amint az erősen záródó kagylóbúrákból ügyeskedéssel szerzi meg kedvenc eledelét. A varjú a kagylót csőre közé fogva 10-15 méter magásra viszi fel, ahonnan a keményebb partszraze ejti: e műveletet addig ismétli, amíg a kagyló záróizma felmondja a szolgálatot. A szétnyíló héjak közül már könnyűszerrel csipkedheti ki a lágyrészeket. Újabbban gyakran rabolják ki az útvárosi háztetőkön élő házilambok fészkeit.

A teljesen fekete tollazatú *verési varjak* is látványosan urbanizálódnak. 40-50 éve még nagy havazások idején merészkedtek csak be a faliusi házak személdombjaira élelemszerzésre. Ilyenkor az embert megpillantva azonnal felrebbent az egész csapat. Napjainkban már a tömbházak között elhelyezett szeméttárolók környékén nyugodtan lépdelve keresgélnek a számuikra ehető hulladékok. Sokszor pár méterre is bevarjúk a közeledő embert, s csak az utolsó pillanatban rebbennek fel.

A gerinces emlősök közül a róvarevő *vakonok* emelhető ki, amely állat testültyével egyenlő tömegű rovar fogyaszt el napoként – szinte télen-nyáron. Jelenlétéről a "vakondtúrások" tanúskodnak, amelyek miatt sokan nem szívesen látják udvarukban, kertjükben. A jogosan védetnek nyilvánított állatot – kúpszitási helyect – inkább a járataiba helyezett oserőpárákakkal próbálják távol tartani a nem állatbarát embertársak.

Következő írásomban megismerem ösze gyűjteni azokat a legfontosabb jellemző ismereteinket, amelyek az állatok sokféle viselkedési, magatartási szokásait értelmezik.

dr. Laki Ferenc

Fotók: Antali Péter

BAJAI DIÁKOK SZALAGAVATÓJA BUDAPESTEN

A Szent László Általános Művelődési Központ Gimnáziuma és Szakközépiskolája az idén bocsátja ki első érettségiző évfolyamát. Ebből az alkalomból a szalagavató ünnepséget dr. Dávid Iolya igazságügyi miniszter asszonynak, az iskola volt tanuló-jának meghívására Budapestén, a Miniszterelnöki Hivatalban tartották.

A végzős diákok a Parlamentben megtekintették a Szent Koronát és a koronázási ékszereket.

A jeles esemény az intézmény nevelési elveinek megvalósítását segítette: "a gyermekekből a szűkebb és tágabb közösség – a család és a haza – múltját, nyelvét és hagyományait ismerő és szolgáló tetteiért a közösség előtt minden esetben felelőni képes polgár váljék."

BAJAI HONPOLGÁR

Működési és kiadások: 2000. március 1. - 2000. március 31.

Városunkért és
Községünkértől Lap

Működésének minden hónap
értéke: 2000 Ft

http://www.bajaihonpolgar.hu/

Szerkesztő: a szerkesztőbizottság

Felki vezető:
Bilcsi Tibor

Talajt:

Bilcsi László, dr. Dabasi Rózsa, Jón Anikó, Kovács Zsuzsanna, dr. Laki Ferenc, Sárgy János, dr. Szapora Erika, Schabó Anikó

Törvény szerkesztő:
Bilcsi Anikó

Lapfelépítő és kiadó:
Gyermek Általános Művelődési Központ

Postacím:
6100 Baja, Ötvenkai u. 14.

Fenniró:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlaszámát bankjára:
OTP Kereskedelmi Bank Rt. Baja
Fikája 1172033
Bajai Honpolgár Alapítvány 2000/01/19

Nyomdai szerkesztő:
BAZAPRESS Kft.
Baja, Póts S. u. 4. Tel.: 76/222-241

KÉZIRATOT, PÉNYKÉPÉT NEM ÉRZÉNK MEG ÉS
NEM KÜLDÖNK
VISSZA.